

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXIII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 82

София, понеделникъ, 8 май

1933 г.

90. заседание

Четвъртъкъ, 4 май 1933 година

(Открито отъ подпредседателя Н. Захариевъ въ 17 ч.)

СЪДЪРЖАНИЕ:

Стр.	Стр.
Отпуски, разрешени на народни представители . . . 1889	Законопроекти:
Питания:	1) за закриване на окръжните съвети. (Трето четене) 1890
1) отъ народния представител Н. Пждаревъ къмъ министра на вътрешните работи и народното здраве относно задържането въ Видинския полицейски участъкъ видните жители на с. Бръгово, братя Йончика и Маринъ Г. Флорови, които сж били бити въ този участък. (Съобщение). 1889	2) за допълнение чл. 25 отъ закона за физическото възпитание на българската младеж. (Трето четене) 1891
2) отъ сжщия къмъ министра на правосъдието — пита: защо прокурорътъ при Видинския окръженъ съдъ не е взелъ мърки да бъдатъ пустнати задържаните видни жители на с. Бръгово — братя Йончика и Маринъ Г. Флорови. (Съобщение) 1889	3) за изменение и допълнение на закона за трудовитъ земеделски стопанства. (Първо четене — разискване) 1891
	4) за одобрение Конвенциите отъ международните морски конференции презъ 1929 и 1930 г. въ гр. Лондонъ. (Съобщение) 1892
	Дневенъ редъ за следващото заседание 1903

Председателстващъ Н. Захариевъ: (Звъни) Откривамъ заседанието. Присъжствуватъ нужното число народни представители. Заседанието е законно.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Ангеловъ Иванъ, Апостоловъ Драгомиръ, Арабаджиевъ Петко, Бечевъ Милко, Богоевъ Борисъ, Бойчиновъ Михаилъ, Бояджиевъ Стефанъ, Василевъ Иванъ, Василевъ Йото, х. Галибовъ Юсеинъ, Георгиевъ Павелъ, Георгиевъ Стойчо, Даневъ д-ръ Стоянъ, Димитровъ Захари, Думановъ д-ръ Никола, п. Захариевъ Захари, Илиевъ Стойко, Йонетовъ Георги, Капитановъ Анастасъ, Кулевъ д-ръ Тодоръ, Лѣкарски Иванъ, Мариновъ Георги, Момчиловъ Стоянъ, Момчиловъ Тодоръ, Мутафовъ д-ръ Христо, Нейковъ Димитъръ, Панайтовъ Петъръ, Пиронковъ Александъръ, Савовъ Велико, Савовъ Сава, Свиначковъ Добри, Славовъ Стойко, Стамболиевъ Никола, Статевъ Христо, Стояновъ Петко, Ташевъ Димо, Цановъ Стефанъ, п. Цвѣтковъ Кръстю и Чернооковъ Георги).

Съобщавамъ на Народното събрание, че бюрото е разрешило отпускъ на следните народни представители:

- На г. Деню Тотевъ — 1 день;
- На г. Димитъръ Икономовъ — день;
- На г. Иванъ Василевъ — 1 день;
- На г. Иванъ Лѣкарски — 1 день и
- На г. Георги Мариновъ — 2 дена.

Народниятъ представител г. д-ръ Тодоръ Кулевъ иска два дни отпускъ. Ползувалъ се е досега съ 26 дни. Моля ония г. г. народни представители, които сж съгласни да се разреши на народния представител г. д-ръ Тодоръ Кулевъ 2 дни отпускъ, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ представител г. Василъ Василевъ иска 2 дни отпускъ. Ползувалъ се е досега съ 71 дни. Моля ония г. г. народни представители, които сж съгласни да се разреши на народния представител г. Василъ Василевъ 2 дни отпускъ, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ представител г. Тодоръ Момчиловъ иска 5 дни отпускъ. Ползувалъ се е досега съ 17 дни. Моля ония г. г. народни представители, които сж съгласни да се разреши на народния представител г. Тодоръ Момчиловъ 5 дни отпускъ, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Народниятъ представител г. Тодоръ Бончевъ иска 15 дни отпускъ по болестъ. Прилага медицинско свидетелство. Ползувалъ се е досега съ 22 дни. Моля ония г. г. народни представители, които сж съгласни да се разреши на народния представител г. Тодоръ Бончевъ 15 дни отпускъ, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Постъпило е питане отъ народния представител г. Никола Пждаревъ до г. министра на вътрешните работи и народното здраве относно задържането въ Видинския полицейски участъкъ видните жители на с. Бръгово, братя Йончика и Маринъ Г. Флорови, които сж били бити въ този участък.

Това питане ще се изпрати на г. министра на вътрешните работи и народното здраве, за да го проучи и отговори.

Постъпило е питане отъ сжщия народенъ представител до г. министра на правосъдието, съ което пита защо прокурорътъ при Видинския окръженъ съдъ не е взелъ

мърки да бъдат пустнати задържаните видни жители на с. Бръгово — братя **Иванка** и **Марин** **Г. Флорови**.

Това питане ще се изпрати на г. министъра на правосъдието, за да го проучи и отговори.

Пристъпваме към точка първа от дневния ред — трето четене на законопроекта за закриване на окръжните съвети.

Мал **г. докладчик** да прочете законопроекта.

Докладчик С. Йовев (д): (Прочита законопроекта изцяло, заедно с поправките и прибавките, приети на второ четене)

Председателстващ Н. Захариев: Има думата г. министърът на вътрешните работи.

Министър д-ръ А. Гиргинов: Г. г. народни представители! Ще ви моля да приемете една добавка към пункт 2 на чл. 2 от законопроекта, където изрично не се казва, ония окръжни благотворителни заведения, които съществуват, като, напр., старопиталището в Кюстендил, към кое ведомство ще отидат. Очевидно, те ще отидат към Министерството на вътрешните работи, защото там е отделилото за социални грижи. Та ще ви моля да се съгласите към пункт втори на чл. 2 да се прибавят думите: „и окръжните заведения и институти за обществено подпомагане“.

Освен това ще ви моля да приемете една забележка към чл. 21 от законопроекта. Тази забележка се касае за отчетните по окръжните бюджети. Както виехме в закона за облекчение на общините, необходимо е и за отчетните на окръжните съвети, които отчетници не са могли, поради липса на средства, да изпълнят всички предписания по отношение на фондовите удържки и вноски и подпадат под тежката и много брутална отговорност на чл. 35 от закона за бюджета, да приемем едно положение в настоящия законопроект като забележка към чл. 21, която е аналогична на чл. 7 от закона за облекчение на общините и която гласи: (Чете) „Отчетниците по окръжните бюджети отговарят, съгласно чл. 35 от закона за бюджета на държавата за 1932/1933 финансов година, заради невнасянето или нередовното внасяне на установените с разни закони фондови процентни удържки само в случаите, когато се констатира, че след изплащане заплатите на окръжните служители за изслужено време, след посрещане на неотложни веществени разходи и службата по окръжните земи, са останали окръжни приходни суми и въпреки това не са направени задължителните вноски по фондовете. Направените досега начети могат по молба на заинтересованите да бъдат ревидирани в духа на настоящата разпоредба. Ревизията се извършва от учреждениято, което е съставило начета“.

С. Пате (з): Да оформим последните разходи.

Министър д-ръ А. Гиргинов: Няма разходи; има начети. Тук е въпросът за миналото. Последните разходи са направени в съгласие с Върховната съветна палата. Моля ви да приемете тия предложения.

Председателстващ Н. Захариев: Има думата народният представител г. **Димитър Джанкардашлийски**.

Д. Джанкардашлийски (нац. л): Г. г. народни представители! При второто четене на законопроекта за закриване на окръжните съвети, при разискванията по забележката на чл. 12, както аз, така и много народни представители взехме думата. Въ края на краищата мене се струва, че се извърши една неправда, като не се дадох манастирът „Св. Георги“ на Анхиалската община и „Св. Анастасия“ на Бургаската.

Каза се тук, че това са имоти, придобити от окръжните съвети с стотинките, събирани от гражданите на окръжия. Струва ми се, че е нужно да се даде още един път осветление на г. г. народните представители по този въпрос, ...

А. Буков (з): Този въпрос е изчерпан на второ четене.

Д. Джанкардашлийски (нац. л): ... да се направи различие между имоти, които окръжните съвети са придобили с стотинките на данъкоплатците, и имоти, каквито са тези два манастири.

А. Буков (з): Г. председателю! При второто четене изчерпахме този въпрос. Какво ще прикажат пак по него?

Д. Джанкардашлийски (нац. л): Заместникът на министър-председателя каза тук, че не бивало да се дават тия манастири заедно с техните имоти на общините, защото общините често стопанисват. Мене ми се струва, че тия думи на г. министъра са казани от него току-тъй, за да се каже нещо. Те са, обаче, несериозни, г. г. народни представители, защото аз съмтам, че общините са дали доказателства, че най-добре стопанисват. Че това е така, иде да потвърди още и обстоятелството, че се призна, какво Варненската община добре ще стопанисва манастира „Св. Константин“. На останалите, обаче, общини, като-че-ли кой знае какви са те, не се признава това и се съмта, че не ще могат добре да стопанисват.

Г. г. народни представители! Аз нямам за цел да ви убеждавам в правотата на нашите искания. Парламентарната комисия по Министерството на вътрешните работи се убеди в правотата на нашите искания и затова реши: манастирът „Св. Георги“ да се отстъпи на Анхиалската община и манастирът „Св. Анастасия“ на Бургаската община. Мене ми се струва, г. г. народни представители, че не бива по настроение да решаваме тук, отъ закъсно, че имали имоти тия манастири. Аз и при второто четене казах и сега ще повторя: тия имоти, които се състоят в земи и в гори, никой не ги е понесъл там при гр. Анхиало или при гр. Бургас. Те са си там и ще си останат на ползуване пак от гражданите в този край. Даже тези земи да останат държавни, пак по законопроекта, който след малко ще почнем да разискваме, ще трябва да се предадат на респективните общини, за да могат тия последните да отговорят на една крещяща нужда — да снабдят с земя малоземелните и безземелните. Казах и пак ще кажа: не е Анхиалската община, която ще проси 2800 декара земя, когато тя е раздала на бължаниите там 15000 декара своя земя. Въ Анхиалските граждани има достатъчно патриотизъм да даряват, а не да търсят подаяние от държавата. Пакъ повтарям, че имотите на тия манастири и да останат на държавата, пак ще бъдат разчлени на бедните граждани и на бължаниите в този край. Ето защо висшата справедливост изисква, ако при второто четене на законопроекта не зачехоме решението на комисията, поне сега при третото четене да изправим тая грешка. За тая цел аз съм депозирал предложението в бюрото на Камарата и ви моля да приемете това мое предложение.

С. Пате (з): Ще направите това си предложение при законопроекта за трудовите земеделски стопанства.

Председателстващ Н. Захариев: Ще пристъпим към гласуване.

Има направени предложения от г. министъра на вътрешните работи ...

П. Чорбаджиев (д): Г. председателю! По предложението на г. Джанкардашлийски аз искам думата.

Председателстващ Н. Захариев: Моля ви се. Имате ли предложение?

П. Чорбаджиев (д): Аз съм приподписал предложението на г. Джанкардашлийски.

Г. г. народни представители! Аз се присъединявам към предложението на г. Джанкардашлийски.

Председателстващ Н. Захариев: Г. Чорбаджийски! Понеже по това предложение на г. Джанкардашлийски е разисквано и гласувано при второто четене и Парламентът го е отхвърлил, аз това предложение даже няма да го поставя на гласуване сега.

С. Омарчевски (з): Така е.

Председателстващ Н. Захариев: Така щото не може да се разиска по това предложение.

С. Мошанов (д. сг): Обаче по законопроекта за засилване на приходите Вие така не procedирахте, г. председателю. Тогава, макар че на второ четене бихме премахнали един член, на трето четене Вие го възстановихте. Разбира се това зависи от туй кой прави предложението! (Възражения от мнозинството)

П. Чорбаджиев (д): Г. г. министрите Муравиев и Гиргинов по начало нѣматъ нищо противъ това предложение.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Г. г. министрите може да нѣматъ нищо противъ, но Парламентътъ има противъ. То е гласувано вече.

Г. министърътъ на вътрешните работи предлага къмъ чл. 2, п. 2, да се прибавятъ думите: (Чете) „И окръжните заведения и институти за обществено подпомагане“.

Г. Кръстевъ (д. сг): Кои сѫ тия заведения?

Д. Ачковъ (нез): Благотворителни заведения.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Които сѫ съгласни съ това предложение на г. министра на вътрешните работи, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Г. министърътъ на вътрешните работи предлага къмъ чл. 21 да се прибави следната забележка: (Чете) „Отчетниците по окръжните бюджети отговарятъ, съгласно чл. 35 отъ закона за бюджета на държавата за 1932/1933 финансова година, заради невнасянето или нередовното внасяне на установените съ разни закони фондови процентни удържки само въ случаитъ, когато се констатира, че следъ изплащане заплатитъ на окръжните служители за изслужено време, следъ посрѣщане на неотложни външнѣ разходи и службата по окръжните заеми, сѫ останали окръжни приходни суми и въпрѣки това не сѫ направени задължителни вноски по фондовете. Направенитъ досега начети могатъ по молба на заинтересованитъ да бъдатъ ревизирани въ духа на настоящата разпоредба. Ревизията се извършва отъ учреждението, което е съставило начета“.

Които сѫ съгласни съ това предложение на г. министра на вътрешните работи, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Които приематъ на трето четене законопроекта за закриване на окръжните съвети, ведно съ гласуванитъ прибавки и добавки, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 59)

Ц. Таслаковъ (д): Азъ гласувамъ противъ закриването на окръжните съвети. (Възражения отъ мнозинството) Ще дойде редъ да ги възстановите!

С. Момановъ (д. сг): Г. Гиргиновъ! Свързахте си името съ единъ некрологъ на демокрацията!

Министъръ д-ръ А. Гиргиновъ: Това да ми е грѣхътъ!

Председателстващъ Н. Захариевъ: Пристъпваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — трето четене на законопроекта за допълнение чл. 25 отъ закона за физическото възпитание на българската младежъ.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ С. Лоловъ (д): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ добивката, приета на второ четене)

Председателстващъ Н. Захариевъ: Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

Министъръ д-ръ А. Бояджиевъ: Г. г. народни представители! Понеже съ забележката се гласува единъ специаленъ фондъ за Олимпийския комитетъ, за да може да бъде той отдѣленъ отъ общия фондъ при Министерството на просвѣтата, моля ви тази забележка да бъде поставена въ края на чл. 25. А за да стане това, ще моля да приемете да се изхвърлятъ думите „следъ точка д“.

А. Ц. Цанковъ (д. сг): Само за тая ли година ще се събира?

Министъръ д-ръ А. Бояджиевъ: Не, постоянно.

Алинеята къмъ забележката, която бѣ предложена отъ г. Данаилова, предлагамъ да има следната редакция: „Този фондъ се намира подъ финансовия контролъ на Министерството на народното просвѣщение“.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Това е била и моята мисль.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Г. министърътъ на народното просвѣщение прави предложение: въ първия редъ на членъ единственъ думите „следъ точка д“ да се изхвърлятъ. Които сѫ съгласни съ това предложение на г. министра на народното просвѣщение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Г. министърътъ на народното просвѣщение прави предложение: алинея втора на забележката да се измѣни така: „Този фондъ се намира подъ финансовия контролъ на Министерството на народното просвѣщение“. Които сѫ съгласни съ това предложение на г. министра на народното просвѣщение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Които приематъ на трето четене законопроекта за допълнение чл. 25 отъ закона за физическото възпитание на българската младежъ така, както се прочете отъ г. докладчика, заедно съ гласуванитъ допълнения, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 60).

Минаваме къмъ точка трета отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за измѣнение и допълнение закона за трудовитъ земеделски стопанства.

П. Дичевъ (д): Г. председателю! Искамъ думата.

Министъръ д-ръ А. Гиргиновъ: Не е докладванъ още законопроектътъ.

П. Дичевъ (д): Азъ искамъ думата за пререждане дневния редъ.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Имате думата.

П. Дичевъ (д): Г. г. народни представители! Законопроектътъ за измѣнение и допълнение закона за трудовитъ земеделски стопанства е въпросъ огроменъ. Макаръ че той съществува отъ десетина години насамъ, макаръ че законопроектътъ е раздаденъ вчера и по правилника на Народното събрание той може да се дебатира днесъ, отъ името на нашата парламентарна група, предъ видъ особена важностъ на въпроса, моля ви да се прережи дневниятъ редъ, за да може този въпросъ по-добре да се проучи и по-добре да се разреши отъ Народното събрание.

С. Омарчевски (з): Той е проученъ и е известенъ.

Председателстващъ Н. Захариевъ: Има думата г. министърътъ на земледѣието.

Министъръ К. Муравиевъ: Г. г. народни представители! Законопроектътъ, който е сложенъ на разглеждане, е внесенъ по установения редъ. Той урежда една материя, която бѣ уредена съ законъ отъ 1921 г., който е претърпѣлъ вече три измѣнения. Значи, материята е позната на народното представителство. Повечето отъ днешнитъ народни представители, които сѫ били и тогава такива, сѫ вземали участие въ дебатитъ при приемането на първия законъ. Г. Петко Дичевъ не единъ път е говорилъ отъ трибуна по тоя въпросъ. Следователно, азъ не намирамъ, че трѣбва да се даде нѣкакъвъ срокъ, за да се запознае народното представителство съ необходимостта отъ предложенитъ измѣнения въ тоя законъ.

Н. Падаревъ (д. сг. Ц): Все пакъ на г. министра трѣбваше много време, за да го приготви.

Министъръ К. Муравиевъ: Ние имаме случай да бжде внесенъ законопроектъ, който измѣня законитъ на четири министерства, и въпрѣки това не се намѣри народенъ представител, който да иска едномесеченъ срокъ за проучването имъ. (Възражения отъ сговориститъ, Глъчка)

П. Дичевъ (д): Азъ не искамъ едномесеченъ срокъ.

Министъръ К. Муравиевъ: Азъ смятамъ, че народното представителство нѣма нужда отъ много време за проучване на законопроекта или отъ специално изложение, за да се проникне отъ необходимостта да се гласува тоя законопроектъ.

Понеже всички форми сѫ спазени, азъ моля да се почнатъ дебатитъ по законопроекта на първо четене. (Рѣкоплѣскания отъ земледѣлицитъ)

П. Дичевъ (д): Азъ казвамъ, че нѣмахме възможностъ да проучимъ законопроекта поради малкото време отъ внасянето му досега.

Министъръ К. Муравиевъ: Ще имате време. Сега ще се гледа на първо четене, а следъ това ще се разисква на второ четене.

Министъръ В. Димовъ: Най-важно е разглеждането му въ комисията, г. Дичевъ.

Председателстващ Н. Захариев: Законопроектът е сложен на дневен ред за разглеждане.

С. Омарчевски (з): Вчера гласувахме дневния ред по предложението на г. министър Гиргинов.

А. Буковъ (з): (Към председателя) Следвайте си дневния ред, г. председателю.

Д-ръ И. Бешковъ (з): Правителството или бюрото може да прави пререждане на дневния ред. Не може да се чиска това от депутати.

Г. Василевъ (д.сг): Искамъ думата по дневния ред.

Председателстващ Н. Захариев: Имате думата.

Г. Василевъ (д.сг): Г. г. народни представители! Ще кажа само две-три думи. Действително, въпросът е много важен и е желателно да се разиска част по-скоро. Ние можем да кажем, че законопроектът е внесен много късно — вече 23 месеца има откакто Народният блок е на власт. Но ще се съгласите, че въпросът за земята, за нейното разпределяне и за нейното прехвърляне, за улесненията, които ние желаем да направим на известни категории селяни и села, е единъ въпрос, който постоянно се мѝни съ течение на времето; днесъ той не е въ същото положение, както бѝше преди 10 години. Действително, станаха нѣколко измѣнения и допълнения на закона; върно е, че имаше много нужди да се задоволяват; настаниха се бѝжанци, изселиха се хора — въобще въпросът е доста сложенъ. Не за шикана и не да правимъ бламъ на правителството, а напротивъ, за по-доброто проучване на въпроса — може-би г. министърът ще направи изложение по въпроса, може и да не направи такава — азъ моля, съ съгласието на г. министра, да се отложатъ разискванията по този законопроектъ максимумъ за 2—3 дена.

Е. Шидерски (з): Г. Василевъ! Никой не е кривъ, че Вие не присъствувате на заседанията, както г. Петко Дичевъ.

Г. Василевъ (д.сг): Трѣбва да Ви кажа, че и когато не присъствувамъ на заседанията, азъ зная какво става въ Народното събрание, върна моята работа по-добре, отколкото Васъ, и нѣма нужда Вие сега да ми правите упрѣкъ какво азъ правя като народенъ представител.

По тоя въпросъ лично азъ винаги съмъ готовъ да говоря.

Министъръ В. Димовъ: Г. Василевъ! Има комисия и въ нея законопроектътъ може да се обмисли.

Г. Василевъ (д.сг): Азъ правя апелъ къмъ г. министра на земледѣлието, ако желае да улесни народното представителство, за да бѝдатъ разискванията по-добри, по-целесобразни и по-свършени, да се започне разглеждането на тоя законопроектъ въ вторникъ, ако не желае — започнете разглеждането му още сега, но знайте, че законопроектътъ е доста сложенъ и важенъ, за да мислимъ, че неуремѝно ще свършимъ съ разискванията днесъ. Нѣма да свършимъ. Закъснѣли сте, както казахъ, съ внасянето му.

Председателстващ Н. Захариев: Законопроектътъ е сложенъ на дневен ред съ съгласието на правителството и председателството на Народното събрание. Снощи се гласува дневниятъ редъ, въ който тоя законопроектъ е поставенъ. Ако народното представителство бѝше отказало да вотира снощи дневния редъ тъй, както се предложи отъ правителството, азъ разбирамъ смисъла на това предложение, което се прави сега.

К. Кораковъ (д): Не е тъй, не знаете правилника.

Председателстващ Н. Захариев: Обаче сега се повдига въпросъ да се пререди дневниятъ редъ. Азъ ще полова на гласуване това предложение.

А. Буковъ (з): Не може да се полага на гласуване това предложение.

Председателстващ Н. Захариев: Има думата г. министърътъ на вътрешнитѣ работи.

Министъръ д-ръ А. Гиргиновъ: Въпросниятъ законопроектъ, който е сега на дневен редъ, е сложенъ по решение на Министерския съветъ. Въ нѣколко заседания

Министерскиятъ съветъ прегледа тоя законопроектъ и искаше част по-скоро да го внесе въ Народното събрание. Вчерта той е внесенъ, поставенъ е на дневен редъ и, следователно, днесъ Народното събрание може да го разглежда на първо четене. Този, който е готовъ, ще вземе думата сега при първото четене и ще си каже мнението, следъ това законопроектътъ ще се препрати въ комисията и тамъ, естествено, ще станатъ нужнитѣ разисквания. (Ръжкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ) Азъ моля г. Петко Дичевъ да счита, че не е направилъ никакво предложение.

С. Омарчевски (з): Той го направи, то се писа вече въ дневника.

Министъръ д-ръ А. Гиргиновъ: Правителството настоява Народното събрание да мине къмъ дневния редъ, който е опредѣленъ още вчерта съ вашия вотъ. (Ръжкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ)

Г. Кръстевъ (д.сг): Да се гласува предложението на Петко Дичевъ.

Председателстващ Н. Захариев: Г. Дичевъ! Оттегляте ли предложението си?

П. Дичевъ (д): Съжалявамъ, че не мога да оттегля предложението си.

Председателстващ Н. Захариев: (Звъни) Които сѣ съгласни съ предложението на г. Петко Дичевъ, моля, да вдигнатъ ръжка. Малцинство, Събранието не приема. (Възражения отъ сговориститѣ)

Н. Кемилевъ (д.сг. Ц): Това е скандалъ! (Глъчка)

А. Буровъ (д.сг): Не чухме какво се гласува.

Председателстващ Н. Захариев: Азъ казахъ: които сѣ съгласни съ предложението на г. Петко Дичевъ, моля, да вдигнатъ ръжка. Вдигнаха ръжка само 10 души.

Н. Паджаревъ (д.сг. Ц): Оспорваме вота.

Председателстващ Н. Захариев: Понеже нѣкои казватъ, че не били чули какво съмъ гласувалъ, ще викамъ високо: които сѣ съгласни съ предложението на г. Петко Дичевъ, моля, да вдигнатъ ръжка. Малцинство, Събранието не приема.

Н. Кемилевъ (д.сг. Ц): Болшинство е.

Председателстващ Н. Захариев: Моля г. секретаря да прочете на първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства.

Секретаръ Т. Тонковъ (з): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 71)

Председателстващ Н. Захариев: Съобщавамъ на Народното събрание, че отъ Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ е постигналъ законопроектъ за одобрение конвенциитѣ, приети отъ международнитѣ морски конференции презъ 1929 и 1930 г. въ гр. Лондонъ. (Вж. прил. Т. I, № 72)

Този законопроектъ ще бѝде раздаденъ на г. г. народнитѣ представители и поставенъ на дневен редъ.

По законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за трудовитѣ земледѣлски стопанства има думата народниятъ представител г. Минчо Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Новото време следъ войната наложи не само на нашето правителство, а и на правителствата на много други дѣржави да навлѣзатъ чрезъ законодателството въ една област, която до войнитѣ се смѣташе за неприкосновена. Спомнете си голѣмия споръ, който се води отъ трибуната на Народното събрание въ 1920 г. и 1921 г., когато земледѣлското правителство бѝше сложило на обсъждане голѣмия законъ, какъ да стане разпредѣлението на българската работна земя. Тогава голѣма частъ не, а всички представители на буржоазнитѣ партии се изказаха противъ тоя законъ. Изкараха го като антиконституционенъ, изкараха го като такъвъ, който посѣга върху собствеността. Обаче времето дойде да опровергае всички ония, които въ началото се противопоставиха много енергично на гласуването на тоя законъ. Най-енергичнитѣ му противници въ 1920 г. и 1921 г., които въ послѣдствие

участваха въ управлението на Демократическия съговор, тръбваше да признаят по принцип, че този закон е една социална необходимост и че тръбва да бъде оставен. И тѣ действително го оставиха да съществува, обаче внесоха въ него измѣнения, които до голяма степен осакатиха идеята за едно правилно разпредѣление на земята, повърнаха много отъ отчужденитѣ земи и по тоя начинъ закъснѣ правилното разрешение на въпроса. Това обстоятелство наложи на сегашното правителство да изработи и внесе тоя законопроектъ за измѣнение и допълнение на закона за трудовитѣ земеделски стопанства, който е предъ насъ.

Г. г. народни представители! Въ науката и въ земеделската практика съществува и до тоя моментъ голѣмъ споръ, кое земеделѣе е по-жизнеспособно — едрото земеделѣе ли, капиталистическата форма на земеделѣе и землевладение, или дребното земеделѣе, трудовото земеделѣе? Тоя споръ и въ науката, и въ практиката още не е завършенъ. За насъ, обаче, представителитѣ на селската демокрация, тоя споръ е окончателно завършенъ въ полза на трудовото земеделѣе. Още отъ времето на великитѣ завоевания на Европа, когато земята бѣше съсредоточена въ ржцетѣ на завоевателитѣ или на тѣхнитѣ любимци, които получаваха тая земя като даръ отъ силнитѣ на деня, и плусъ това, като една прибавка получаваша безплатния трудъ на робитѣ, на покоренитѣ населения, за обработване на тая земя, започнаха да се създаватъ постепенно голѣми недоволства отъ феодалната система, голѣми недоволства отъ латифундитѣ и ние виждаме какъ постепенно земеделското съсловие, навдигайки се, предизвика една революция срещу едрото земевладение. Националното събрание въ Франция съ законитѣ отъ 1789 г., 1792 г. и 1793 г. отне всички феодални владения безъ каквото и да било обезщетение. По тоя начинъ то даде единъ тласъкъ на капиталистическото земеделѣе, но същевременно даде единъ тласъкъ и на дребното, трудовото земеделѣе.

Една анкета, направена за преимуществата на едното и на другото земеделѣе, за техническитѣ преимущества на капиталистическото земеделѣе и на трудовото земеделѣе, стопанство днесъ ще ни даде понятие за всичкитѣ преимущества въ полза на трудовото земеделѣе, стопанство предъ капиталистическото. Съществената разлика между капиталистическото земеделѣе, стопанство и селското трудово земеделѣе, стопанство е тази, че капиталистическото земеделѣе, стопанство гради своето могъщество върху наемния трудъ, когато селското трудово стопанство гради своето могъщество не върху наемния трудъ, а върху труда на всички ония, които сѣ свързани съ това стопанство по собственостъ и по обработка. Дори въ страни, където имаме сравнително едро земеделѣе, все пакъ се чувствува голѣмото надмощие на семейния елементъ въ обработването на земята. Така въ Швейцария, където обикновено се смѣта, че земята е подчинена на капиталистическата земеделѣйска система, споредъ една статистика ние виждаме, че и тамъ трудътъ на оня, който непосредствено владѣе земята, е застъпенъ въ единъ значително високъ процентъ, споредъ голѣмината на притежанията. Въ Швейцария въ стопанства отъ 3 до 5 хектара или отъ 30 до 50 декара имаме собственъ трудъ на членоветѣ на семействата 90%; въ стопанствата отъ 5 до 10 хектара тоя трудъ на членоветѣ на семействата е 80%; въ стопанства отъ 10 до 15 хектара той пада на 71%; въ стопанства отъ 15 до 30 хектара — на 54% и въ стопанства отъ 30 до 70 хектара или отъ 300 до 700 декара собственитѣ трудъ на членоветѣ на семействата пада на 39%, т. е. три пѣти по-малко, отколкото въ дребнитѣ стопанства. Капиталистическото земеделѣе гони най-голѣмия доходъ; трудовото земеделѣе гони самозадоволяването на нуждитѣ на семейството.

П. Дичевъ (д): Моля, имайте предъ видъ, че и малкото и сръдно земеделѣе, стопанство, по силата на факта, че представляватъ частно земевладение, се ползватъ отъ наемнъ трудъ; а щомъ като това е фактъ, и тѣ сѣ, така да се каже, малки или сръдни капиталистически стопанства, въ отличие отъ едритѣ, голѣмитѣ капиталистически стопанства.

Председателствуващъ Н. Захариевъ: Г. г. народни представители! Понеже г. Дилиановъ ми съобщава, че му става зле, моли да се съгласите да продължи речта си въ вторникъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Тодоръ Торбовъ.

Т. Н. Торбовъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Днесъ е сложенъ на разглеждане голѣмиятъ въ-

просъ за нашето земеделѣе, стопанство — въпросътъ за коригиране на закона за трудовитѣ земеделѣе, стопанства. Азъ мисля, че правителството на Народния блокъ, което ето вече две години управлява, тръбваше по-рано да сложи на разглеждане този въпросъ, а не да се иска и сега отъ нѣкои неговото отлагане. (Ржкоплѣскания отъ нѣкои земеделѣци)

Г. г. народни представители! Понеже материята е доста голѣма и доста сложна, а времето за говорене е малко, за да мога въ единъ часъ, съ който разполагамъ, да изкажа всичко, което тръбва да се каже, азъ ще се поставя по-набързо да мина този въпросъ, който е сложенъ на разглеждане не само у насъ, но и въ другитѣ страни, и следъ туй да извадимъ наше заключение за необходимостта отъ това, което тръбва да се направи по-скоро за нашето земеделѣе, стопанство.

Въпросътъ за частното или обществено владение на земята е сложенъ въ свѣта отъ най-старитѣ времена, защото земята винаги е била и си остава основата на народното стопанство.

Споредъ библията, въ отдѣла за Мойсей, се говори, че народътъ тръбва да има достатъчно земя и че тя принадлежи на Бога Йехова, а въ четвъртата книга на Мойсей се разправя може би за първата история за поземелната собственост, споредъ която право на дѣлъ върху земята има само такова момиче, което се жени въ сѣщото колѣно, а въ противенъ случай то не може да получи земя.

Въ книгата „Die Badenreform“ отъ Адолфъ Дамашке се говори за поземелния въпросъ още въ 425 г. преди Христа. Още тогава въ грцкия градъ Леонтия, а по-късно и въ Сиракуза, земята се е разпредѣляла така, че никой не могълъ да владѣе такава надъ известенъ максимумъ. Около поземелната собственостъ е имало голѣми борби както въ Спарта, така и въ Римъ, и докато земята е била правилно разпредѣлена, цѣлиятъ свѣтъ е билъ владѣнъ отъ Римската империя.

Знае се, че земята въ най-отдалеченото минало е била собственостъ на общежитието, а членоветѣ на последното сѣ имали право на ползуване. Съ въвеждането, обаче, на частната собственостъ настѣпватъ съществени промѣни, особено първоначално тѣ сѣ наставали при нескончаемитѣ войни, като земитѣ се подѣлиха между завоевателитѣ, споредъ заслугитѣ имъ или споредъ благоволения на силнитѣ на деня.

Особено тежка е била участъта на селянството презъ XIV и XV вѣкъ, когато селянитѣ загубиха своята независимостъ и всички по-тежки данъци се прехвърлиха върху земеделѣеца. По тоя начинъ издржката на феодалитѣ и тѣхнитѣ войски оставаше въ тежестъ на селянина и виждаме, че това доведе до селскитѣ войни въ Централна Европа, които бѣха потушени съ голѣма жестокостъ. Но държавата започва вече да ограничава отчасти насилията на феодалитѣ върху селянитѣ, като за компенсация на взетитѣ земи кралетѣ даваха на феодалитѣ разни служби и привилегии, разбира се, пакъ за смѣтка на селянитѣ. По таквъ начинъ единствениѣ носители на всички тежести въ полза на монархическата аристокрация и държавата станаха селянитѣ и нарастващото градско съсловие. Националното събрание въ Франция съ вотъ отъ 4 и 11 августъ 1789 г. и съ законитѣ отъ 29 августъ 1792 г. и 17 юли 1793 г. отмени всички феодални права, безъ каквито и да е обезщетения. Следъ това се сложи началото на така наречената капиталистическа епоха, като постепенно се достигна до ликвидацията съ всички сръдновѣковни условия въ стопанисването, напр., на общото ползуване на мери, гори, пасища, които бѣха основата на триполната система и тръбваше да бждатъ поддѣлени и преминатъ въ частна собственостъ, понеже не отговаряха на предназначението си. Следъ поддѣлбата на пасищата и меритѣ и следъ премахването на сервитутитѣ за преходъ и паша върху частнитѣ земи, стана възможно да се премине отъ триполната система къмъ подобрената зърнена плодосѣйна такава.

Така се извърши преходътъ къмъ рационалното земеделѣе, което бѣ подпомогнато отъ нарастващитѣ цени на земеделѣскитѣ продукти, и се достигна до силно развитата индустрия.

И затова тази стихийна индустриализация предизвика наново въпроса за аграрнитѣ отношения въ нѣкои държави, защото — както, напр., въ Англия стана — благодарение развитието на текстилната индустрия се наложи да се обърнатъ селскитѣ ниви въ пасища за породиститѣ овци, заради тѣхната фина вълна, а сѣшитѣ селяни бѣха пролетаризирани и се видѣха принудени да постѣпятъ като

работници във фабриките. На някои места английските селяни бяха обезземлени със сила, за да се заграби земята им от английската аристокрация. Поради тези причини виждаме, че докато през 1786 г. в Англия е имало около 250 хиляди собственици на земя, през 1870 г. сж останали само 30 766 собственици.

Тази едра собственост в Англия можѝ да се удържи благодарение на индустриалното и търговско могъщество, но и тамъ напоследѝкъ управляваната партия въ изборната си агитация се обяви противъ обширните необработени полета и ловни паркове.

Въ Германия, следъ преминаването на крепостничеството, дребниятъ земеделѝски стопанинъ не можеше да се снабди съ кредитъ, понеже кредитътъ бѝше монополизиранъ отъ едритъ собственици и затова се принуди да продаде и последнитъ остатѝци отъ земята си и да постѝпи като работникъ въ нарастващото юнкерско стопанство или въ градската фабрика. По този начинъ се забелязва едно бѝство отъ селото, което, споредъ статистиката за периода 1871/1888 г., населението въ Германия се е увеличило по следния начинъ:

1) Въ селата	2%
2) Въ градоветъ съ 2— 5.000 жители	12%
3) " " 5— 20.000 "	4%
4) " " 20—100.000 "	31%
5) " " надъ 100.000 "	69%

Докато въ 1882 г. активно заетото въ земеделѝе население е съставлявало 43-4%, а следъ 13 години — 1895 г., то е било само 36-2% или съ 7-2% по-малко, благодарение на голѝмия приливъ на работнитѝ сили отъ селото къмъ града.

Това увеличение е станало и въ другитѝ напреднали страни. Така, напр., въ Унгария, благодарение че земята на селянитѝ постепенно преминава въ ръцетѝ на магнатитѝ, които стопанисватъ съ машини, земеделѝското население за периода 1876—1886 г. намалява отъ 4.417.574 на 3.669.116 души, т. е. съ 748.457 души или 17% за 10 години. А въ Австрия за периода 1880—1890 г. общо намаляването се е увеличило съ 7-6%, обаче има голѝма разлика между увеличението въ градоветѝ и селата. Така, докато селскиятъ Тиролъ отбелязва едно увеличение само отъ 0-9%, Каринтия — 3-6%, въ индустриална Долна Австрия увеличението е 13-8%, а въ Виена — 21-9%.

Въ Франция отъ 1880—1885 г. въ градоветѝ съ до 100 хиляди души населението се е увеличило съ 268%, а въ Парижъ съ 328%. По поводъ интерпелацията на сенатора Борелъ, министъръ-председателътъ Поанкаре бѝше заявилъ, че въ Източна Франция 2 милиона хектара земя стоятъ необработени и че докато преди 80 години 75% отъ населението на Франция било земеделѝско, сега сж били ангажирани въ земеделѝието само около 70% отъ цѝлото население.

Благодарение на голѝмото индустриално развитие на Западъ, виждаме, че въ градоветѝ има напластени огромни пролетарски маси, а отъ друга страна се наслоиха и свободни капитали, които се принудиха да се прехвърлятъ въ земеделѝието, като се вложиха въ закупуване на земя и въ свързанитѝ съ земеделѝското стопанство индустрии: пивоварна, спиртна и пр. Купекитѝ така земи повечето се обработваха отъ наемателите (арендатори), които, вмѝсто да вложатъ капиталитѝ си за покупка на земя, съ тѝхъ си служатъ за нейното обезвѝждане. Въ напредналитѝ страни дългосрочната аренда е резултатъ на капиталистическо развитие, като най-много е разпространена въ тия напреднали страни. Тѝй, напр., въ Англия 84-4% отъ земята, използвана за земеделѝието, се дава подъ аренда; 81-6% отъ притежателитѝ сж арендни; 4-6% — собствени и арендни и само 13-8% сж собственост на стопани.

Въ Франция надъ 1/3 отъ всички земеделѝци сж арендатори; въ Холандия — 41-5%; въ Белгия — 49% отъ всички стопанства сж върху наета земя.

Въ Германия, споредъ статистиката, имаме почти 1/4 отъ земята на дребнитѝ стопанства наета. Срѝднитѝ селски стопанства сжщо арендуватъ, за да използватъ по-цѝлесъобразно инвентара и работнитѝ сили; сжщо и въ най-едритѝ стопанства много е застъпена арендата, като сж наети повече челяднитѝ имоти и държавнитѝ домени.

Така застъпената аренда се казва капиталистическа, защото произведенитѝ земеделѝски продукти сж предназначени за пазара, за разлика отъ продоволствената аренда, при който случай селянитѝтъ наема земя, за да изхрани семейството си.

Поземелниятъ въпросъ още въ царска Русия, презъ XVII и XVIII столѝтия се намираше въ много остра форма и крепостничеството формално се премахна едва въ 1861 г.

отъ Александъръ II. Право на ползуване отъ господарските земи се добиваше срещу заплащане аренда въ натура и срещу ангария въ полза на дворянството. Споредъ една анкета на руското финансово министерство презъ 1897 г., излиза, че 76% отъ селянитѝ не сж имали достатѝчно храна да се изхранятъ, а 20% отъ тѝхъ не сж могли да поддържатъ работенъ добитѝкъ поради маломѝрнитѝ имъ парцели земя, които сж притежавали. Селскитѝ въстания презъ 1905/1906 г. доведоха до реформата отъ 1910 г., прокарана доста умѝрено отъ министра на земеделѝието Кривошинъ, като за периода 1910—1913 г. сж парцелирани за селянитѝ 17-1 милиона десѝтини за 2 милиона домакинства, въ 11.500 села. Тази реформа цѝлѝше създаването на самостоятелни жизнеспособни стопанства и се прокарваше за смѝтка на общо използванитѝ земи.

Аграрниятъ проблемъ не се разрешава само съ даване 50 или 100 декара земя на малоимотнитѝ и безимотнитѝ, безъ да се даде възможностъ на земеделѝеца да се обезвѝде съ живѝт и мѝртвав инвентаръ, безъ да бѝде подпомогнатъ въ кредитно отношение. И затова споредъ Леблеско, следъ Кримската война, когато въ Ромѝния е било раздадено по 50 декара земя почти на всички ромѝнски селяни, само следъ 20 години не е останалъ и поменъ отъ това оземляване, защото не е билъ уреденъ кредитниятъ и други въпроси, които сж въ връзка съ селското стопанство.

Ромѝнскиятъ аграрполитикъ К. Гарофилъ намира, че революцията въ 1864 г. е донесла политическа свобода за ромѝнския селянитѝ, но въпросътъ за поземелната собственост не е билъ разрешенъ, защото, макаръ че собствеността отъ феодална била станала буржоазна, трудътъ останалъ пакъ феодаленъ, което ще рече, че селянитѝтъ ималъ добитѝкъ и оръдия, но земята не била негова. Реформата отъ 1864 г. се критикува особено остро отъ ромѝнския социалистъ-марксистъ К. Добруджано Герей въ съчинението му „Ново крепостничество“, защото „селянитѝтъ е принуденъ да продава своя трудъ въ стопанството на мушиера“.

Въпросътъ за владението на земята продължава още да зашкава свѝта. Водачитѝ на работничеството Марксъ, Енгелсъ и др. смѝтатъ, че земята трѝбва да бѝде обществена принадлежност, докато пъкъ английскиятъ философъ Локъ е билъ за частната собственост, като Хербаръ Кане казва: „Въ противовѝсъ на социалистическото разбиране, трѝбва да се изтъкне, че настоящата правова частна собственост е най-добрата гаранция за доброто обработване на почвата“. А Милъ добавя: „Дайте нѝкому въ сигурно владение една скала, той ще образува градина; дайте му една цвѝтуща градина подъ наемъ за 9 години, той ще я превърне въ пустиня“.

За първи пътъ на 12 априлъ 1921 г. въ първата редовна сесия бѝше внесенъ въ нашия Парламентъ законътъ за трудовата поземлена собственост отъ тогавашното земеделѝско правителство. Тогава тази реформа бѝше посрещната почти отъ всички срѝди съ една нерешителност, поради обстоятелството, че тя идѝше за времето си да разклати отъ основа преди всичко едни обществени разбирания, както и известни положения въ основния ни законъ.

Успѝхътъ на земеделѝското производство е немислимъ безъ съществуването на правото на частната собственост върху земята и безъ съзнанието, че земеделѝскиятъ продуктъ ще принадлежи на лицето, което е вложило своя трудъ. Правото на частната собственост върху земята е, което дава стимула на човѝка да вложи всичката своя физическа и умствена сила, за да получи най-голѝмъ чистъ доходъ и разнообразно производство; следователно, общественото-комунистическо владение на земята би се явило като прѝчка за културата, защото биха се пренебрегнали всички лични качества на индивида. Новиятъ строй на нова форма за владение не може да се възприеме отъ нашия народъ, защото у насъ липсватъ условия, които да гарантиратъ едно обществено владение. Правото на собственост е нераздѝлно свързано съ понятието на човѝчката личност и затова всѝкой човѝкъ има идеята за собственост.

Поземелната собственост е крайгѝлнитѝ камѝкъ на съвременната държава и затова много държави въ близкото минало не смѝеха да приложатъ една по-важна реформа, съ която да се разреши най-справедливо въпросътъ за снабдяване малоимотнитѝ съ земя.

Въ Франция сж правени за тази цѝль проучвания още отъ 1882, 1892, 1895 г., като най-сериозно е било това на Социалистическата и партий, която презъ 1892 г. изработи въ Марсилия първата социалистическа аграрна програма, съ която се искаше не експроприация, а бѝха свели

свои искания до протекция на сръдната поземлена собственост, като се искаше подпомагане на земледълците чрез кооперативен кредит, облекчаване на ипотекарните задължения на сръдните земледълци, кооперативни доставки и продажби и пр., с които мърки се целеше да бъде облекчено положението на сръдните земледълци.

Въ края на краищата, след като беше разкритикувана тази програма не само от социалистите във Франция, но и от тези във Германия, социалистическите партии се принудиха да се откажат от нея.

Г. г. народни представители! Преди войните се направиха опити за създаването на нови дребни и сръдни селски стопанства при посръдничеството на държавата, с цел да се засили селското съсловие. Въ Германия, с помощта на законите от 26 април 1886 г. за Posen и тия от 27 юний 1890 г. и 7 юний 1891 г. за цъла Прусия се колонизираха германци въ източните пруски, нъкога полски, провинции, за да се измистят поляците. А за да се запази цълостта на новообразуваните стопанства, с закон от 8 юний 1896 г. се постанови да не могат да се дължат въ случай, че се открие наследство, като по-късно се разреши да може след известен срок да се продаде част от земята на такова рентно имение, което е основано съ съдействието на държавната рентна банка.

Според статистическия годишник на Прусия за периода 1892—1916 г. сж закупени и подълени 9.844 чифлици съ 464.644 хектара площ, като на тѣхно мѣсто сж създадени 22.603 рентни имения, за което сж изразходвани 300 милиона марки. А въ Западна Прусия и Posen за времето 1891—1914 г. сж създадени още 20.302 имения съ 357.200 хектара земя.

Испания още през 1907 г. прокара закона за вътрешната колонизация, с цел да се създадат сръдни и дребни жизнеспособни стопанства, като всички необработени земи и такива, които сравнително трудно се обръщат въ културна площ, се заселват съ население, което се взима от гъсто населени области и се прехвърля и оземлява въ рѣдко населени такива, като, освен земя, дава му се кредит за набавяне живъ и мъртавъ инвентаръ и оборотни сръдства. Оземленият се задължава да изплати дадената им земя въ срок от 50 години, а разходите по обзавеждането — въ първите 5 години. Преди изтичането на 10-годишен срок всички дарения, размиѣни и продажби се считат за невалидни, а даденият парцел земя може само да се онаследява изцѣло. Оземленият е длъжен да стане членъ на кооперацията, която посръдничи за отпускане на кредит и е гарантка предъ кредитните институти и държавата, какво че трѣбва да обработва самъ и съ свои оръдия земята си.

Сжщият законъ е билъ разширенъ съ новъ такъв от 27 май 1921 г., споредъ който се отчуждават и раздаватъ между нуждающитъ се и снѣзи обществени и частни земи, които не се експлоатиратъ разумно и сж занемарени или се отдаватъ подъ наемъ.

До преди европейската война, освенъ Прусия и Испания, останалите европейски държави или не предприемаха нищо, или прибѣгваха до палиативи, безъ да се разреши щекотливият аграренъ въпросъ, който докара руската революция.

Общоевропейската война прекъсна връзката между отдѣлните страни, като отне най-работоспособното земедѣлско население и наложи принудителното стопанисване — реквизицията на земедѣлските произведения. Следъ войната станаха голѣми промѣни, като нѣкои от страните се разшириха и погълнаха голѣми области, а други изгубиха благоустроени земедѣлски провинции. Селските маси се завърнаха съ повишено чувство за притежаване на собствената земя и съ лозунга, че земята трѣбва да принадлежи на този, който я работи.

Съвременната държава разбира, че аграрниятъ въпросъ е единъ отъ най-важните въпроси, отъ които зависи нейното съществуване. А най-голѣмата придобивка за селянина ще бъде тази, да му се даде достатъчно работна земя или, ако е земедѣлски работникъ, да му се подобрятъ трудовитъ условия въ едритъ стопанства. Въ това отношение особено прецизни сж законоположенията на германската република. Така, напр., съ чл. 10 на основния законъ републиката си запазва правото да разполага съ поземелната собственост, да урежда разпредѣлението на земята и правните въпроси отъ областта на земедѣлството. Особено дефинитивенъ е чл. 155, който приблизително гласи, че разпредѣлението и ползуването на земята се надзирава отъ страна на държавата по начинъ, който предпазва отъ злоупотреби и който преследва целта да се осигури на всѣки германецъ, на всички германски

семеиства, особено на тия съ много деца, отговарящи на тѣхните нужди жилища — семейни огнища. При това се дава предпочитание на участниците въ войните. Поземелно владение, чието придобиване е необходимо за задоволяване нуждата отъ жилища, за насърчаване заселването, разширение културната земя или за повдигане на земедѣлството, може да се отчужди. Обработването и използването на земята е длъгъ на поземелния собственикъ къмъ общността. Повишение стойността на почвата, което не произлиза отъ изразходване на трудъ и капиталъ върху едно парче земя, трѣбва да отива за обществена полза. Казаният членъ предвижда още покровителство на дребните арендатори, като урежда и отношенията между едритъ земедѣлци — работодатели и наемните работници въ земедѣлството въ полза на последните. Г. г. народни представители! Увлѣчението къмъ дребните съществувания е общо въ всичките страни и затова започнаха да се чуватъ предупреждения, като, напр., отъ бившия германски министъръ на земедѣлното графъ Kunitz, който въ статията си: „Soll der östliche Grossgrundbesitzer verschwinden“ („Трѣбва ли да изчезне източното едро земевладение“) се обявява противъ безогледната парцелация на източно-пруските едри стопанства (в. „Berliner Tageblatt“ — бр. 106 отъ 3 мартъ 1929 г.), понеже сж все пакъ жизнеспособни и иматъ значение за общия производственъ процентъ.

Отъ гледище на консомацията едрото стопанство, поради малочислеността на хората и добитѣка, отдѣля незначителна частъ отъ производството си за тѣхъ, а всички останало хвърля на пазара, когато пъкъ дребното произвежда преди всичко за изхранване на членовете на домакинството и за фуражъ на добитѣка, а само части — за пазара.

Юнкеритъ искатъ постоянно да продаватъ земята си, защото виждатъ, че „днешната държава и партията сж настроени противъ едрата поземелна собственост и че не е далече денятъ, когато ще се сложи примка на врата на стопанствата имъ“.

Въ бѣгли черти ще се сира на аграрните реформи въ нѣкои европейски държави презъ зреме на следвоенния периодъ.

Въ Франция. Презъ 1907 г. се създаде законътъ Комперъ-Морель, който целеше да се дадатъ на безземелни и малоземелни домакинства за обработване напустватитъ презъ войните земи.

С. Василевъ (д. сг. Ц): По-бавно четете да схванемъ поне нѣщо.

Т. Н. Тербовъ (д): Нѣмамъ време. За единъ часъ ще трѣбва да прочета всичките статистики.

Съ закона отъ 31 октомври 1919 г., обаче, се санкционираха изникналите нови правоотношения между новитъ приобретатели, като същевременно той въложи на окръжните и общински съвети да закупватъ земя отъ голѣми нерентабилни стопанства, като се образува поземеленъ фондъ за раздаване на малоземелни, безземелни селяни и земедѣлски работници. Така на всѣко семейство се даваше по единъ декаръ за дворно мѣсто и земя на стойностъ до 10.000 франка, безъ да се държи смѣтка за размиѣра й. Оземленото семейство се задължава да обработва земята само съ собственитъ си членове и собственъ инвентаръ, а земята е неотчуждаема за 10 години.

Когато по-късно се разбира, че тази реформа отъ 1919 г. не може да се приложи напълно поради липса на кредитъ, съ специаленъ законъ се разреши на Народната банка да авансира на новитъ стопанства чрезъ общините и окръжните постоянни комисии кредити, съ по 2% лихва и връщаеми въ срокъ отъ 3 години.

Въ Чехославия. Чехословашката република наследи много едри стопанства. Презъ 1919 г. се създаде Дирекцията на поземелната собственост, чрезъ която се прокара аграрната реформа, като се отчуждиха всички земи надъ 150 хектара обработваема площъ, или надъ 250 хектара използвана земя. Дирекцията имаше право съ закона отъ 12 февруарий 1920 г. да назначава свой персоналъ въ едритъ стопанства за тѣхна смѣтка, когато имаше опасностъ, че въ преходния периодъ старитъ собственици ще занемарятъ стопанствата си. Поземелниятъ фондъ се разпредѣля между обезземелните малоземелни селяни, като една частъ отъ земята му се оставя за държавни нужди.

Оземляването се движи между 60 и 100 декара; само по изключение 100 декара, като се отпуща заемъ на оземеленият стопани съ 5—6% лихва за изплащане на земята и обзавеждане на новитъ стопани.

Държавата е задължила оземеленият да комасиратъ земята си, като се създадоха и 202 производителни земе-

дѣлски кооперации, на които е дадена земя и инвентаръ.

Аграрната реформа въ Чехославия е дала следните резултати. За периода 1921—1927 г. сѣ парцелирани въ Бохемия 280.000 хектара, въ Моравия и Силезия — 86.651 хектара и въ подкарпатска Русия — 16.292 хектара. За годинитѣ 1927—1928 и 1929 г. е престоеало да се парцелиратъ още 223.214 хектара обработваема площъ и 2.500.555 хектара гори. Съ това броятъ на оземленитѣ и лоземленитѣ селски стопанства достига цифрата 600.000, която е била надмината само въ Ромъния.

Въ Полша. Въ 1919 г. учредителното събрание (Диетата) гласува една резолюция, въ резултатъ на която по-късно се възприе експроприацията на едритѣ имения въ полза на безземелнитѣ и малоземелни селяни.

Въ 1920 г. съ законъ отъ 6 юлий се учреди главна поземелна дирекция, която въ 1923 г. се преобърна въ Министерството на аграрни реформи.

Съ закона отъ 15 юлий 1920 г. се експроприиратъ въ полза на поземелния фондъ всички обществени и частни притежания, които надминаватъ 60 хектара за индустриалнитѣ области, 180 хектара за останалитѣ райони и 400 хектара за воеводствата. Прави се изключение само за образцово заведенитѣ или комбинирани съ индустриално предприятие, (захарна, спиртна и други фабрики) стопанства. Размѣрътъ на новообразуванитѣ стопанства не може да надминава 450 декара въ района на воеводствата, 230 декара въ Централна Полша и 150 декара въ останалитѣ области. Така раздаденитѣ земи сѣ неотчуждаеми за срокъ отъ 25 години.

Поземелниятъ фондъ споредъ закона отъ 28 декемврий, 1925 г. трѣбваше да се създаде повече за смѣтка за държавнитѣ и черковни земи.

Резултатътъ отъ приложението на аграрната реформа е задоволителенъ. Така, напр., презъ 1925 г. сѣ парцелирани 121.398 хектара, презъ 1926 — 217.298 хектара, а презъ 1927 г. — 400.000 хектара, или само за 3 години сѣ раздадени близо 650.000 хектара земя.

Въ Естония преди аграрната реформа едритѣ собственици сѣ притежавали 58% отъ цѣлата обработваема площъ — 2.428.000 хектара земя — докато дребнитѣ и срѣдни собственици сѣ имали 42% — 1.760.000 хектара земя. Следъ прокарване на реформата поземелниятъ фондъ за времето 1919—1926 г. е нарастналъ на 2.935.000 хектара земя, отъ които 1.950.000 хектара сѣ принадлежали на едритѣ собственици, 240.000 хектара на държавата и 67.000 хектара на Земледѣлската банка.

Въ Финляндия презъ 1901 г. само 23% отъ общия брой — или 110.629 селски стопанства — сѣ имали собствена земя, а 34% — 160.525 стопанства — сѣ арендували, като 43% — 205.988 стопанства — сѣ били безземелни. Следъ войнитѣ стана масово оземляване.

Въ Ромъния презъ 1907 г. имаше селски бунтове противъ едритѣ землевладѣлци, като презъ 1913 г. се предприе частично отчуждение на едритѣ поземелни притежания, а сѣ манифеста отъ 29 мартъ 1917 г., когато ромънската армия бѣше разбита и правителството трѣбваше да се спасява съ бѣгство въ Яшъ, кралятъ обявя, че правото върху земята принадлежи върху ромънския селянинъ. Наскоро следъ това ромънскитѣ парламентъ отмени чл. 19 отъ конституцията и предвиди експроприацията на едритѣ землевладѣлния „възъ основа на националната полза“. Къмъ края на 1918 г. министъръ Дука прокара закона за аграрната реформа, споредъ който стопанствата имаха 50 декара въ гъстонаселенитѣ области и 70 декара въ рѣдконаселенитѣ.

Въ Русия следъ революцията презъ 1917 г. селянитѣ получиха земята на помещикитѣ, като впоследствие се създадоха така нареченитѣ „кулаки“, които саботиратъ и създаватъ затруднения на съветската власть.

Много интересно е, г. г. народни представители, да се спремъ на поземелната реформа въ Дания. Ще ми позволите бѣгло да се спра и на нея.

Реформениятъ периодъ на земледѣлнето въ Дания започва отъ края на XVIII-то и началото на XIX-то столѣтие, откогато е станало освобождаването на селянитѣ и ликвидирането на феодалнитѣ форми на землевладѣнето.

Законодателствата за прокарване на поземелната реформа сѣ започнали отъ 1899 г., като сѣ подпомагали създаването на дребнитѣ земледѣлски стопанства.

Къмъ половината на XVIII-то столѣтие землевладѣнето е било така разпределено, че короната е владѣла 15—20% отъ земята, дворянството (шляхтата) — 60%, градскитѣ землевладѣлци — 15—20% и дребнитѣ и селски стопани — едва 5—6%.

Съ закона отъ 1781 г. за премахване на обществената собственостъ за градскитѣ и селски общини се е получила свободна земя, върху която сѣ били колонизирани работнически семейства, които сѣ осигурявали необходимата работна сила за едритѣ стопанства. Съ редица други закони се е уреждала поземелната собственостъ, докато презъ 1795 г. е било разрешено да се образуватъ толкова малки стопанства, колкото домопритежатели е имало въ града — която политика, обаче, е била силно атакувана отъ аграрикономиститѣ, понеже се е изтъквало, че чрезъ колонизацията на селото се обезлюдявали градоветѣ.

За създаването на малкитѣ стопанства индиректно е способствувала настѣпилата промѣна въ данското земледѣлие вследствие свѣтовнитѣ земледѣлски кризи, започнали отъ 1815 г., при които е станалъ преходътъ отъ растителната къмъ животинската продукция. Поради повишенитѣ мита, експортътъ на зърненитѣ храни въ Англия е билъ напълно ограниченъ, като презъ 1818—1824 г. ценитѣ имъ сѣ спаднали съ $\frac{1}{3}$, поради което данскитѣ земледѣлци не сѣ могли да изплатятъ денѣцитѣ си и масово сѣ напускали земята си, като презъ това време значително сѣ намаляли малкитѣ стопанства, които следъ това пакъ сѣ се умножили.

Впоследствие се засилила продукцията на животинскитѣ произведения въ данскитѣ стопанства и презъ 1848 г. се открива първото параходно съобщение за тѣхния транспортъ.

Новата свѣтовна аграрна криза започва отъ 1870 г. благодарение експорта на жита отъ Америка, които сѣ конкурирали европейското зърно. Докато другитѣ държави сѣ се борили противъ тази конкуренция чрезъ вносни мита, Дания, напротивъ, е допускала вноса на евтинитѣ американски зърнени храни, които употребявала за суровъ материалъ при животинската продукция, застъпена въ малкитѣ стопанства, които сѣ се оказали пригодни за тази промѣна. Споредъ държавната статистика, презъ 1873 г. е имало 165.294, презъ 1885 — 188.426 и презъ 1895 г. — 195.598 малки земледѣлско-стопански единици, които сѣ били създадени по частна инициатива.

Първиятъ законъ за поземелната собственостъ въ Дания е билъ публикуванъ на 24 мартъ 1899 г. и е билъ нареченъ „законъ за снабдяване съ земя земледѣлскитѣ работници“, като същевременно правителството съ законъ е разрешило 5-годишенъ кредитъ съ 3% лихва до 4.000 крони на работникъ за закупуване отъ $\frac{1}{2}$ до 3 хектара земя, която е била ипотекирана заедно съ инвентара при държавата, за да си гарантира тя заема. Следъ като минало нѣколко закона, въ 1909 г. е билъ създаденъ „законъ за създаване на малки земледѣлски стопанства“, въ който не билъ фиксиранъ максималниятъ размѣръ на земята: опредѣлениятъ кредитъ за земледѣлскитѣ стопани 6.500 до 8.000 крони билъ недостатъченъ за създаване на стопанство и затова законътъ не можалъ да постигне целта си. Впоследствие той билъ измѣненъ, като размѣрътъ на заемитѣ билъ увеличенъ на 10.000—12.000 крони, а презъ 1919 г. се създаде законътъ за продажбата на земя отъ обществената собственостъ, който цели създаването на малки земледѣлско-стопански единици по частенъ пътъ отъ държавни земи, като земледѣлскитѣ стопани нѣматъ право на владение на тѣзи обществени земи, защото фактически държавата си остава тѣхенъ владетелъ.

Споредъ закона отъ 1899 г. и последвалитѣ го измѣнения и допълнения до края на 1929 г. били създадени 14.257 малки стопанства, за която целъ държавата е раздала заеми отъ около 6.000.000 л.

Статистиката отъ 1919 г. и по-късно дава картината за раздробеността на данското земледѣлие, като най-голямъ брой отъ стопанствата сѣ по-малки отъ 15 хектара, а съ най-голяма обща площъ сѣ срѣднитѣ стопанства отъ 16 до 50 хектара.

Данската аграрна политика, споредъ д-ръ Карелъ Кашалъ, секретаръ на Чехословашката легация въ Копенхагенъ, днесъ би се характеризирала съ формулата: ликвидация на едритѣ индивидуални земледѣлско-стопански единици и създаването на малки производителни земледѣлско-стопански единици, обединени въ голѣми кооперативни колективи.

Резултатитѣ отъ поземелната реформа въ Дания, при която се насърчи създаването на дребнитѣ стопанства, показватъ, че въ тѣхъ още повече се засили животинското имъ производство, понеже тѣзи стопанства сѣ напълно пригодни и организирани за животинска продукция. Споредъ статистическитѣ данни, малкитѣ стопанства отъ 0—10 хектара, къмъ които спадаатъ новосъздаденитѣ вследствие закона за поземелната реформа, даватъ на

един хектар най-много животински продукти. През последните 50 години броят на говедия добитък в Дания се е утроил — през 1930 г. е бил 3 и половина милиона — а тоя на свинетъ се е увеличил десетократно — през 1930 г. е бил 5 и половина милиона — и то благодарение на постоянното увеличение на малките земледълско-стопански единици. През 1882 г. е основана първата дружествена млъкарница, а през 1920 г. имаме вече 1.700 такива.

През 1929 г. има изработени 179 милиона килограма масло и 26 и половина милиона килограма сирене. Преди 50 години ежегодно сж изнасяли 26 милиона яйца, а през 1929 г. — 786 милиона. Първата експортна свинойна е била основана през 1887 г., а в 1929 г. е имало 79 такива, в които ежегодно се колят 5 милиона свини. През октомври 1929 г. сж заклати 500 хиляди, през ноември с. г. — 400.000; през октомври 1930 г. — 525.000, през ноември с. г. — 570.000 броя.

През 1929 г. цѣлиятъ износъ на Дания е бил 1.610 милиона дански крони, отъ които 1.282 милиона крони или около 80% се пада на земледѣлко-стопански произведения. Заедно съ увеличение на животинската продукция се увеличава и вносътъ на крѣпни сръдства за стопанствата на дребните земледѣлци, необходими за силно увеличения брой на добитъка имъ.

Каква е последицата отъ поземелната реформа? Споредъ Йоргенъ Петерсенъ, който преди всичко проучва тази реформа върху дохода отъ народното стопанство, идва до заключението, че цѣлокупното стопанство не е пострадало въ нищо вследствие дѣлежа на земята и че по-нататъшниятъ дѣлежъ поради голѣмото социално значение на тази реформа, билъ за препоръчване. Другъ авторъ, А. Г. Дюборгъ, идва до сѣщото заключение, като застава на гледището, че стопанствата отъ 5—7 хектара не сж достатъчни, за да препитаватъ едно семейство. Когато пъкъ А. Глаусгеръ поддържа, че подѣбата на земята е отъ голѣма загуба за народното стопанство. Това показва, че по този въпросъ отъ страна на ученитъ има различни схващания.

Нека да се спремъ накратко върху станалата напоследък аграрна реформа и въ балканските страни. Споредъ чл. 1 отъ закона за аграрната реформа въ Югославия, наследственото фермерство и изплащането въ натура се премахватъ, като земята остава въ собственостъ на тѣзи, които сж я обработвали, а бившите собственици получаватъ обезщетение отъ новооземленитъ, гарантирано отъ държавата.

Въ Югославия е имало през 1922 г. 581 едри имения съ площ отъ 851.385 кадастрални мѣрки; 65% отъ тази земя, около 500 хиляди декара, сж били причислени къмъ поземелния фондъ. Експроприираната земя е била разпределена между 191.987 кадастрални мѣрки, т. е. сръдно 1-12 хектара за всѣко едно. Пострадалиятъ отъ войнитъ доброволци, сираци, инвалиди сж получили 202.266 кадастрални мѣрки, което означава, че се е паднало на домакинство сръдно по 5 хектара. Споредъ д-ръ Otton Tranges, въ статията му, напечатана въ списанието на Белгийското научно дружество отъ 1927 г., главната целъ на тази реформа — да създаде здрави земледѣлски стопанства — не е могла да постигне очакванитъ резултати, като при това се е отбелязало намаление на продаваемото количество за земледѣлското производство, поради премахването на едритъ стопанства, които по-рано сж давали излишъци за продъване.

Гърция. Едритъ имения въ Тракия, Македония и Епиръ се даваха подъ аренда на чифлигарското население, което презъ 1924 г., поради злополучната война съ Турция, се увеличи и отъ доплатитъ въ Гърция 1.400.000 души бѣжанци, както и съ такива дошли и отъ България поради доброволнитъ изселвания, станали между дветъ страни, съгласно известната конвенция. Нуждната земя за раздѣване на нуждаещитъ се бѣжанци и мѣстни малоимотни и безимотни се взема изключително отъ едритъ чифлици.

Още презъ 1917—1918 г. се създаваха закони за разпределението на едрата поземелна собственостъ, като на старитъ собственици се оставяше максимумъ до 100 хектара земя, а на оземленитъ се раздаваше отъ 5 до 15 хектара, платима въ срокъ отъ 30 години по-покупната цена. По този начинъ до края на 1921 г. сж били настанени около 5.000 колонисти и около 1000 семейства на чѣстни мало-земелни и безимотни селяни и земледѣлски работници, а презъ 1922 г. сж били настанени още 20.000 бѣжански семейства. Задълженията на оземленитъ се поематъ отъ

тѣхната кооперация, а държавата обезврежда старитъ собственици на земята съ 6% държавни облигации.

Въ нова Турция сѣщо се предприеха поземелни реформи за оземляването на изселнитъ сѣ отъ Гърция и България мохамедани, които бѣха колонизирани главно върху напустнатитъ отъ гърцитъ земи въ Мала-Азия и тия въ Тракия, изоставени отъ българскитъ бѣжанци.

Много е важенъ въпросътъ, г. г. народни представители, за поземелната собственостъ въ насъ и изобщо за аграрната реформа ако се спремъ на туй, което е станало отъ освобождението ни до днесъ.

Следъ свободението на България имаме остатъци, както отъ чифлигарството и арендата, които въ Турция бѣха много застъпени, така и голѣма частъ отъ още неизползувани държавни и безстопанствени имоти. Постоянно нарастващитъ държавни нужди предизвикаха необходимостта отъ увеличаване на данѣцитъ, които селянинътъ трѣбваше да плаща на държавата като прѣки задѣлжения или чрезъ постоянно увеличаващитъ се косвени данѣци, при покупката на необходимата му солъ, газъ и други обложени предмети.

Нуждата отъ създаване повече приходи за селския стопанинъ, както и политиката на държавата да колонизира още следъ освобождението преселници българи, желаси да се завърнатъ въ България, наложи да се разшири обработваемата земя, като се вземе отъ държавнитъ земи и разработятъ сѣщо общинскитъ мѣри, които турското законодателство пазѣше само за паша.

Споредъ закона за заселване незаселенитъ земи въ княжество България отъ 1880 г. желаситъ да се заселятъ „българи отъ чужди земи“, които се занимаватъ съ земледѣлие и скотовѣдство, подаватъ заявление до Финансовото министерство, което решава да се приематъ или не. На преселницитъ, въ зависимостъ отъ броя на членоветъ въ семейството, се даватъ отъ 30 до 60 дюлюма, а также и сръзмѣрно пасище за скототъ имъ“ (чл. 5). Оземленитъ до изтичане на срока — съ законъ отъ 22 юлий 1902 г. срокътъ е продълженъ отъ 10 години на 20 години — иматъ само право на ползуване, но не и да ги продаватъ или залагатъ. Споредъ чл. 8 отъ закона преселницитъ се освобождаватъ отъ десетѣка и емляка 3 години, отъ военна тежба 7 години — отъ деня на преселването. Отпуска имъ се кредитъ отъ Земледѣлската каса срещу обичайната лихва и поръчител, както и дървенъ материалъ за постройка на жилища. Отъ мито се освобождаватъ донесениятъ земледѣлски инвентаръ и покъщнина, като споредъ чл. 9 преселницитъ, щомъ дойдатъ въ България, ставатъ български подданици.

Правителството се опитало да колонизира инороденъ елементъ, татари, черкези, като е прокарало за тази целъ закона отъ 14 декември 1880 г., който съ другъ отъ 23 февруарий 1883 г. го отмиънява.

Още отъ времето на султанъ Махмудъ II е сѣществувала арендата, съ която законътъ за господарскитъ и чифлишки земи отъ 1885 г. е направилъ решителенъ опитъ да се ликвидира. Преди този законъ е имало такъвъ отъ 10 декември 1880 г., нареченъ законъ за подобрене състоянието на земледѣлското население по господарскитъ и чифлишки земи.

Споредъ чл. 1 за господарски земи се считатъ тѣзи, на които населението е живѣло и ги е обработвало постоянно срещу единъ опредѣленъ данѣкъ въ натура или въ пари, а господаритъ (землевладѣлцитъ) не сж имали право да ги даватъ другиму подъ наемъ. Ползуването отъ тѣзи земи е било наследствено. А споредъ чл. 2, чифлишки земи сж онѣзи, които стопанитъ сж ги давали на населението за разработване съ наемъ въ натура или въ пари.

Както господарскитъ, така и чифлишкитъ земи сж били собственостъ на едритъ землевладѣлци, като първитъ сж били обработвани подъ наследствена аренда отъ безземелнитъ и малоземелнитъ, а чифлишкитъ — подъ краткосрочна аренда. Тѣзи земи ставатъ собственостъ на населението, което ги е работило, като, споредъ чл. 7, на членъ отъ семейството се е давало по 8 до 15 дюлюма и отъ 2 до 6 дюлюма за ливади.

Въ 1885 г. се е приелъ сѣщо и законътъ за опредѣляне на държавнитъ земи и пасища — совати — чрезъ които се привеждатъ въ известностъ всички държавни земи, като се опредѣлятъ начинитъ, по които трѣбва да се уредятъ евентуалнитъ спорове съ общинитъ и частни лица. Чл. 5 отъ този законъ цели да се улесни преходътъ на земи отъ държавата къмъ частна и общинска собственостъ, като гласи: „Ако на пѣкои села меритъ и работнитъ земи биха се оказали недостатъчни за поминѣка на жителитъ имъ, на такива села могатъ да се отстъпятъ

части отъ съпредишните държавни земи съ разрешение на Народното събрание, по ходатайството на Финансовото министерство“.

А чл. 6 отъ закона за разработване меритъ отъ 1903 г. подкрепя този стремежъ, като постановява да се разпродадатъ чрезъ търгъ частъ отъ държавните мѣри и совати, на малки и голѣми дѣлове, като за неговъ обектъ сѫ не само държавните, но и общинските мери. А споредъ чл. 1, „всѣко село може да разпредѣли частъ отъ общинската си мера между жителитъ си, ако нѣматъ достатъчно земя за обработване“. Въ правилника за приложение на този законъ се дава следната дефиниция за мерата: „Мера на едно село или градъ е онова пространство земя, което отъ древно време е било дадено въ общо ползуване отъ жителитъ, за да пасатъ на него своя добитък“. Определената за разработване частъ отъ мерата се разпредѣля по равно между стопанитъ въ селото, за каквито се считатъ и безземелните селяни, които иматъ орѣдия и работенъ добитък, но се изключватъ земледѣлскитъ работници. Споредъ чл. 5, може да се разработватъ и части отъ градските мери, като се парцелиратъ и разпродаватъ на мѣстни земледѣлци или външни лица, които се задѣлжаватъ да основатъ земледѣлски стопанства; а чл. 8 предвижда освобождение за редъ години засѣити ниви, лозя и изкуствени ливади върху така разработенитъ земи.

За подѣлбата на общинските мери предимно се противопоставятъ по-заможнитъ селяни, които иматъ нужда за паша на своя продуктивенъ добитък. Независимо отъ това Петко Дичевъ въ една своя статия отъ 1909 г. върху меритъ казва, че отъ 2.880 села съ мери, само 155 сѫ повдигнали въпроса за подѣлба на меритъ си, като подѣлбата фактически е извършена само въ 32 села, а за другитъ 123 е трѣбвало да се дочакватъ землемѣри и пр. Сѣщиятъ авторъ въ тази своя студия върху меритъ казва, че селянитъ сѫ избѣгвали да подѣлятъ меритъ, защото сѫ предпочитали мълчаливо да ги заграватъ. Чини ми се, че това е много пресилено казано.

За да се предотврати разграбването на меритъ, въ 1910 г. се създаде законъ за запазване, измѣрване и използване на селските и градските мери, който предвижда да става въ всѣко село, чрезъ разграничителна комисия, установяване положението на меритъ, като се ползува отъ картеткитъ, съставени отъ измѣрвачитъ презъ 1903 г. Заграбената мера преди 1903 г. не се търси, а тази следъ 1903 г. се заплаща.

Споредъ статистиката, общинската и окръжна собственостъ за периода 1897—1908 г. е нараснала, за смѣтка на държавната собственостъ: първата отъ 22.911.560 на 24.174.883 декара, втората отъ 4.414 на 12.754 декара; или общинската собственостъ е нараснала съ 1.263.318 декара, а окръжната — съ 8.339.

За смѣтка на държавната, обаче, собственостъ, силно е увеличена частната, която на 1889 г. е била 3.010.000 декара, на 1897 г. — 3.977.670, на 1908 г. — 4.630.083; или за периода 1889—1908 г., за 19 години, е нараснала съ 1.620.083 декара, или съ 53.3%.

Равновесието, обаче, въ разпредѣлянето на земитъ презъ този периодъ се поддържа както отъ така увеличената работна площъ, така и чрезъ обезценяването на по-дребнитъ сѣществувания презъ тогавашния лихварски периодъ, поради което срѣдниятъ размѣръ на поземелната собственостъ за 1897 г. и за 1908 г. остава почти единъ и същъ — 45.4 декара.

Въ това време населението е нарасвало на брой. Така, напр., отъ 3.231.600 души презъ 1890 г. презъ 1897 г. то става 3.548.000, и презъ 1908 г. — 4.183.800, а презъ 1912 г. — 4.432.400; или за периода отъ 1890 г. до 1912 г., за 22 години, населението се е увеличило съ 635.800 души, подсилено сѣщевременно и отъ прилива на българитъ преселници отъ Банатъ презъ 1892 г. — 4.000 души, отъ Бесарабия презъ 1892—1911 г. — 12.000 души, отъ Македония, особено следъ 1903 г. — около 70.000 души и пр., като въ това време, отъ 1879 г. до 1911 г., е имало изселване на турско население около 300.000 души и на гръцко отъ Анхиало, Пловдивъ, Бургазъ и др.

Увеличението, обаче, на населението и на данъчното бреме предизвика нуждата отъ бързото увеличение на обработваемата земя, отъ която трѣбваше да се получатъ повече земледѣлски продукти за изхранване и за продажба. Така, докато презъ 1889 г. се е подало на глава по 4.4 декара обработваема площъ, презъ 1903—1905 г. е 7.8 декара, а презъ 1910—1912 г. достига до 9.2 декара. Докато доходътъ отъ 1 хектаръ остава почти единъ и същъ, ние имаме удвояването на данъчното бреме, което презъ

1887 г. на глава е било 16-74 л., а презъ 1911 г. имаме 34-38 л. държавни, окръжни и общински данъци, които напоследък още повече сѫ увеличени.

Излишъкътъ на селското население не може да бѣде погълнатъ отъ града, нито отъ по-едритъ селски стопанства и странни поминъци на селото, затова още отъ 1900—1904 г. започва емиграцията, като ежегодно до 20.000 души, предимно градинари, отиватъ въ чужбина, а къмъ края на 1927 г. само въ Америка имаме 50.000 души, а броятъ имъ въ 1911 г. тамъ достига до 80.000 души.

Следъ войната, обаче, въ 1912 г., всички условия се коренно измѣниха, като повече отъ 120.000 души, предимно земледѣлци, останаха подъ чуждо робство — незащитени отъ хилядитъ инвалиди, които представляватъ загуба на безброй работни ръце, а тѣхната издръжка е тежко бреме за държавата. Държавата биде обременена следъ 1913 г. съ надъ 400.000 души бѣжанци, на които тя сѣщо трѣбваше да даде издръжка, легнала въ тежестъ на обществения й финанси.

Споредъ статистиката, трудовиятъ факторъ въ земледѣлното изпреварва ръста на селско-стопанското население. Така, докато за периода 1900—1920 г. — за 20 години — селското население се е увеличило съ 853.201 души, или съ 30.4%, активното пъкъ селско-стопанско население е нарасло за сѣщото време отъ 1.536.180 на 2.143.121 души, или съ 39.5%, когато презъ 1926 г. нарастването е вече 55.6%. Срещу това увеличение на активното, заето въ земледѣлие, население — увеличение, наблюдавано особено следъ войнитъ — имаме, напротивъ, намаляване на работната площъ и несигурностъ въ кредитъ.

Професоръ Долински, въ своя трудъ „Въпроси изъ областта на българското земевладение“, като тълкува станалитъ промѣни между производственитъ фактори въ земледѣлното, както и въ земевладението и социалния съставъ на земледѣлското население, казва: (Чете) „Тукъ ясно изпъква основната линия въ развой на българското земевладение. Това е земевладението отъ 20 до 100 декара и отъ 100 до 300 декара. Тѣзи два класа земевладение — дребно и срѣдно — по нашето означение получаватъ съвмѣстно 84-64% отъ цѣлата площъ, съ която е нараснало цѣлото земевладение до 1000 декара. Останалитъ 15-36% се разпредѣлятъ почти еднакво между двата крайни типа земевладение: 8-55% отъ новата площъ придобива класътъ най-дребно земевладение — до 20 декара; 6-81% се падатъ на класа 300 до 1000 декара. Класътъ на най-едрото земевладение — надъ 1.000 декара — не само не печели нищо отъ новата площъ, но и губи повече отъ 2% отъ площта на своето владение въ 1897 г. Съ други думи, чувствително расте площта на дребното и срѣдното, слабо расте площта на твърде дребното и едрото, намалява площта на най-дребното земевладение“.

Като проследява къде е преминала намалената площъ отъ нѣкои класове, той заключава: (Чете) „Явно е, че българското земевладение спонтанно върви въ една насока: цѣлата обработваема площъ да се обсеби отъ класа земевладение 20—300 декара, който не само завзема новопридобитата площъ, но и отнема отъ земевладението до 20 декара — и особено отъ земевладението надъ 300 декара — оная земя, която по-рано е принадлежала на тия класове“.

Статистическитъ данни отъ преброяването въ 1926 г. още по-ясно показватъ разпадането на дребнитъ и едритъ стопанства, съ което се обяснява постепенното нарастване на безземелнитъ селяни и особено много на наемнитъ работници, които се увеличаватъ за смѣтка на фамилиитъ и самостоятелни работници. И, споредъ професоръ Долински, напоследък започва много да се замѣства фамилниятъ трудъ отъ наемния трудъ, което той отдава на неразумното раздробяване на дребното земевладение.

До преди наставане на кризата отъ 1929 г. въ насъ се забелязваше едно голѣмо покачване въ стойността на земята, поради което маломощниятъ селянинъ не можеше да купи земя, а прибѣгваше къмъ обработката и подъ аренда на земя отъ по-голѣмитъ землевладѣлци, или отъ така нареченитъ скотовѣдци и училищни фондове.

Наемателитъ прибѣгваха къмъ наемането по-голѣми пространства земя, което ставаше причина да се увеличаватъ все повече наемитъ и да се достигне до положението, че да не могатъ да бѣдатъ изплащани, което особено настана следъ 1929 г.

Както противъ едрата собственостъ, така и противъ неразоранитъ цѣлини и годни за земедѣлното горски площи, особено подиръ войнитъ, се създаде едно настроение, което предизвика нуждата да се замислятъ отговорнитъ фактори и у насъ за създаването на аграрна реформа, каквато отъ

давна се бѣше наложила въ другитѣ страни. Следъ войнитѣ у насъ се забеляза, тъй да се каже, единъ стремежъ населението само да се оземлява, както е случалъ, напр., въ южната частъ на Бургаския окръгъ, гдето горитѣ сѣ много проредени и заети отъ новообразувани ниви. Въ Бѣлослатинско населението, като се върнало отъ фронта, сѣщо изкоренило по-големата частъ отъ общинската мера, безъ да се страхува отъ съставяне на актове, като е заявявало, че само съ картеници могли да му я отнематъ.

Голямата нужда отъ земя за бедното безимотно и маломотно население наложи необходимостта отъ създаването на закона за т. п. с., който законъ, обаче, се предшествоваше отъ закона за увеличение размѣритѣ на държавнитѣ земи отъ 1920 г., който постановява да се обявятъ за държавна собственостъ: а) всички частни земи, които надминаватъ 300 декара и не се обработватъ прѣко отъ тѣхнитѣ собственици; б) частнитѣ гори и пасища, които иматъ надъ 200 декара за полето и 500 декара за балканскитѣ мѣста; в) спорнитѣ мери, ако споретѣ сѣ възбудени по административенъ редъ, или сѣдебенъ редъ до 1 юлий 1920 г. и не се уредятъ 3 месеца следъ влизането на закона въ сила. Постановява се, че собственитѣ на земя до 300 декара могатъ да я запазятъ, ако до 3 години я обрнатъ въ изкуствени ливади, лозя, градини. На закона се дава сѣ една забележка обратна сила, като извршенитѣ продажби следъ 17 февруарий 1920 г. се обезсилватъ. За приложението на този законъ излъже и правилникъ, обнародванъ въ „Държавенъ вестникъ“, брой 190, отъ 3 октомварий 1920 г.

Този законъ бѣше като предшественикъ на закона за трудовата поземелна собственостъ, съ който се прокарва една по-сѣществена аграрна реформа въ нашата страна. Споредъ него, всѣки землевладѣлецъ може да владѣе и използва толкова земя, колкото му е нужно, за да вложи въ нея пълно своя трудъ, заедно съ този на членоветѣ отъ семейството си, подпомогнатъ, като изключение, отъ постоянни или временни наемни работници.

Споредъ закона, трудовата поземелна собственостъ се постига чрезъ най-справедливото разпредѣление на земята, като на всѣко семейство се оставятъ до 300 декара отъ притежаваната земя, при условие, че тя ще се стопанисва прѣко отъ стопанитѣ ѝ, като при непрѣкото стопанисване се оставя само 40 декара на стопанинъ, ако е самичкъ, и 100 декара, ако има семейство.

Поземелниятъ фондъ се образува отъ следнитѣ източници:

- 1) отъ излишка на горнитѣ размѣри отъ частнитѣ земи;
- 2) отъ земитѣ на Българската народна банка и Българската земледѣлска банка;
- 3) отъ изключенитѣ отъ обекта на горитѣ части отъ държавни гори; всички държавни земи, които Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти не използва за свои културни стопански нужди; отъ излишнитѣ части на манастирски земи и общинскитѣ мери следъ тѣхното окончателно закрѣпяване.

Получената земя отъ поземелния фондъ се разпредѣля както следва: 1) на земледѣлскитѣ работници, които биха могли да станатъ добри стопани; 2) на малоземелнитѣ селяни, които иматъ къща, дворъ, инвентаръ и недостатъчна земя за издрѣжката на семейството; 3) на безземелни селяни, които работятъ чужди земи подъ аренда съ изключение на ония, които сѣ опростили земитѣ си; 4) на земледѣлци, които биха желали да се преселятъ отъ едно мѣсто на друго поради негодностъ или липса на земя съ разрешение на Дирекцията за т. п. с. Законътъ постановява да бждатъ оземлени сѣщо дошлитѣ бѣжанци презъ 1913 г., ако се занимаватъ съ земледѣлие, както и специалитѣ по земледѣлието и отгаслитѣ му.

Размѣртѣ на оземляването се движи между 5 и 80 декара, като оземленитѣ не могатъ да отчуждаватъ или ипотекиратъ както получената, така и своята земя за срокъ отъ 20 години. Ако земитѣ не се стопанисватъ както трѣбва или не се обработватъ въ срокъ отъ 3 години, по решението на общинската комисия за т. п. с., земитѣ се отнематъ отъ оземленитѣ.

Ценитѣ не могатъ да надминаватъ срѣдната пазарна цена за годинитѣ 1905—1915 г., като се изплащатъ по оценката на общинскитѣ комисии за т. п. с., одобрена отъ окръжната комисия. При това се правятъ процентни намаления на отчуждаемата земя, като за 100 до 300 декара намалението е 10%, отъ 300 до 500 декара е 20%, отъ 500 до 1.000 декара е 30%, отъ 1.000 до 2.000 декара е 40% и

отъ 2.000 декара нагоре е 50% отъ установенитѣ срѣдни цени. Изплащането става въ заложни облигации, следъ като отчуждената земя премине върху оземленитѣ.

Законътъ се прилага отъ натоваренитѣ за целта общински и окръжни комисии и дирекционниятъ съветъ на Главната дирекция за т. п. с.

Този законъ следъ управлението на земледѣлцитѣ се измѣни въ нѣкои свои постановления, като се създаде законътъ за трудовитѣ земледѣлски стопанства, съ който по единъ косвенъ начинъ се целѣше реставрирането на засегнатата частна собственостъ, главно подъ натиска на създаденото обществено мнение, какво законътъ за т. п. с. билъ антиконституционенъ.

Приложението на този законъ става чрезъ: 1) общинскитѣ съвети, чийто решения се одобряватъ отъ околийскитѣ комисии за т. п. с.; 2) при Главната дирекция за т. п. с. се откриватъ три отдѣления: административно, за вътрешно заселване и за фонда на дирекцията съ бюджетно-контролно бюро; 3) при дирекцията се учредява като най-висша инстанция дирекционенъ съветъ, който решава въпроси въ връзка съ закона; 4) всички земи, които съставляватъ обектѣ на поземелния фондъ, се измѣрватъ и парцелиратъ отъ землемѣрнитѣ бригади на дирекцията; 5) следъ закриване на Дирекцията за т. п. с. службитѣ по вътрешното заселване и комасация на земитѣ минаватъ къмъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти.

Този законъ бѣше измѣненъ и допълненъ съ указъ отъ 20 V. 1927 г., като се предвиждаше оземляването на бѣжанцитѣ и тѣхното обзавеждане да се прехвърли върху новооснованата Дирекция за настаняване бѣжанцитѣ като се осигуряваха и нѣкои права на общинитѣ при оползотворяването на части отъ мерцѣ.

Приложението на закона за т. п. с. е започнало къмъ края на 1924 г., заедно съ утвърдениа съ указъ отъ 6 X. 1924 г. правилникъ.

Съ останалото измѣнение на закона за т. п. с., който бѣ замѣненъ съ този за трудовитѣ земледѣлски стопанства, стана закриването на окръжнитѣ и околийски комисии за т. п. с. а на тѣхно мѣсто се създадохъ общинскитѣ и околийски комисии, като Дирекцията за т. п. с. почти съ сѣщата организация се преименува въ Дирекция за т. п. с.

При идването на новата управа, следъ събитията отъ 1923 г., се започна съ анкетиране дейността на миналата управа, като сѣ окръжно № 6.507 отъ 15 XI 1923 г. се нареждаше отнемането на неправилно даденитѣ фондови земи, като се задѣлжаваха новитѣ приобретатели да заплатятъ на предшественитѣ всички разходи, а по-късно бѣха върнати на собственитѣ и всичкитѣ земи, които окончателно бѣха обявени за държавна собственостъ. По този начинъ се създаде едно разбъркано положение и обвиненията за пристрастно прилагане на закона за т. п. с. не закъснѣха да се ляватъ и при закона за т. п. с.

До 1923 г. Дирекцията за т. п. с. е реализирала следния поземеленъ фондъ:

Отъ частни земи сѣ били отчуждени . . .	480.824 дек.
Отъ държавни земи сѣ били отчуждени . . .	82.864 дек.
Отъ общински мери сѣ били отчуждени . . .	203.520 дек.
Отъ спорни земи по чл. 6 сѣ били отчуждени . . .	10.203 дек.
Отъ закъснѣли общински и държавни гори . . .	1.064 дек.
Отъ манастирски земи . . .	23.976 дек.
Общо . . .	816.521 дек.

Отъ цѣлия поземеленъ фондъ около 60% се пада на направенитѣ отчуждения отъ частни земи, а ако се смѣнатъ висящитѣ по това време преписки, може да се каже, че тѣзи земи сѣ възлизали на около 650 хиляди декара. Отъ официалнитѣ сведения отчуждението е засегнало 331 стопани, които прѣко сѣ стопанисвали земитѣ си, но сѣ имали надъ 300 декара, като сѣ имъ били отчуждени 123.862,3 декара. Отъ 386 собственици на земя, които я даватъ на изполица, сѣ отчуждени 282.672 декара или отъ 717 прѣко и непрѣко стопанисващи собственици на земя сѣ били отчуждени общо 406.534 декара, когато имаме всичко 1.421 стопанства надъ 300 декара съ земя 999.225 декара. Или до 1923 г. имаме повече отъ 50% отъ срѣднитѣ и едри стопанства, които не сѣ били засегнати отъ закона, понеже много отъ тѣя стопанства сѣ принадлежали на две или повече сродни семейства, всѣко отъ които има право на собственостъ до 300 декара, а може би и защото по това време много отъ препискитѣ още не сѣ били разрешени.

Отъ сведенията се вижда, че отчужденията отъ държавнитѣ, общински и горски площи сѣ били много малко,

което, може да се предполага, е ставало поради изискването на повечето формалности при отчужденията.

Прокарването на закона за т. з. с. предизвика нетърпеливостта на собствениците, на които беше отнета земята по т. п. с., да настояят и Дирекцията за т. з. с. още през януари 1925 г. нареди административно да се възвърне земята на старите собственици или да им се дадат поднаем до окончателното разрешение на въпроса.

Бяха възвърнати:

1) Отчуждените лозя, овощни и черничести градини, градини и зеленчукови градини под вода и хмелища.

2) Завзетите частни земи, за които министърът е постановил ревизия.

3) Всички частни земи, които бяха отчуждени от закон за т. п. с., но не бяха окончателно отчуждени с решение на дирекционния съвет при т. п. с.

4) Впоследствие бяха възвърнати по чл. 8 от закона за т. з. с. и отчуждените части от мерите на земеделските градове: София, Русе, Варна, Пловдив, Габрово, Сливен и Бургас, с което се наложи унищожението на 2521 акта за собственост върху земи от отчуждени мери.

А манастирските земи се оставиха на разположение на манастирите, като останалите земи от поземления фонд се отдаваха под наем.

Най-съществената работа, следователно, през 1924—1925 г. на Дирекцията за т. з. с. беше да се възвърне по-голямата част от частните отчуждения на бившите собственици — частни лица, държавни заводи и земеделски училища, поради което поземленият фонд от 489.824 намаля до 125.000 декара.

Към поземления фонд са били причислени неправилно и около 200.000 декара части от общинските мери, понеже от ревизията се е установило, че от тях е било отдължано за фонда, без да е извършено разграничаване, което установява, колко е било разграбено след 1903 г. от мерата. Освен това, присъединените към фонда части от мерата са били повечето дълги и неправилни парцели, които не е могло да се използват и пр., поради което от 216.118 декара фонд от мерите, по сведенията на Дирекцията за т. з. с., само 42.402 декара са могли да бъдат използвани.

От друга страна се забелязва едно ревниво пазене на мерата от общините, защото чрез нея те си осигуряват често най-големия бюджетен източник. Много от общините, които не бяха отделили части от мерите за училищен и скотовъден фонд, бяха заставени да плащат налози на жител или глава добитък за това по-бърза да отдели тѣзи фондове, за да не плащат тѣзи данъци. Също и по нареждането на Министерството на земледелието и държавните имоти се отделиха от мерите фуражни полета земя, раздадена по равно, или на член между домакинствата в селото; също от мерата се отдели и за дворни мѣста, за проход до водопоя и пр., поради които редъ причини общинските съвети най-ревниво пазят селската мера.

Според чл. 95 от правилника за приложението на закона за т. з. с. се оставят по два декара от мерите на глава едър добитък и на глава дрѣбен добитък до $\frac{1}{2}$ декара, обаче Дирекцията за т. з. с. сѫ окръжно № 3911 от 1925 г. даде тълкувание, че горните размери могат да бъдат намалявани с оглед на нуждата от фондова земя, като въ окръжното се казва, че мерата е преди всичко за хората.

След като е било извършено, според отчета на Главната дирекция за т. з. с. до I.XII.1927 г. закрѣгляването въ 1718 населени пункта, въ 1.650 от тях е реализирано и оценено за причисляване поземелен фонд 1.074.500 декара, който се предвижда да нарастне с още 250.000 декара, към които, като се прибавят 187.600 декара, изключени от обекта на общинските гори-площа, които ще се увеличат с още около 500.000 декара, ако се установи действието на чл. 20 от закона за горите.

Г. г. народни представители! Дирекцията за т. з. с. е установила към I. XII. 1927 г. окончателно размера на поземелния фонд, както следва: причислени към поземелния фонд декари: 1) частни земи — без земите на чужди подданици — 69.880; 2) държавни земи — с земите на чужди подданици — 634.980; 3) общински земи — с изключени от горското стопанство гори — 715.569; манастирски — 23.400, или всичко 1.443.831. Уяснени декари — 1.945.547. Възможен обект декари — 3.931.600.

Или към края на 1927 г. сме имали обекти на поземелен фонд от 3.389.378 декара, от които само 1.443.831 декара са били окончателно оформени.

След ревизията на чл. 34 от закона за т. з. с., фондът на т. п. с. от 846.521 е спаднал на 404.519. И докато частната поземелна собственост се възстановяваше бавно, то отчужденията от обществените земи се засилиха през 1926, 1927 и 1928 г., като реализираният до края на 1927 г. поземелен фонд от 1.448.831 декара, през 1928 г. се увеличава още с 500.378 декара реализирани въ околните: Карабунар, Айтос, Анхиало, Бургас, Сливен, Елхово, Свиленград, Варна, Русе, Разград, Балбунар, Нови-Пазар и Кеманлар.

Към тѣзи земи имаме и предадените такива от Главната дирекция за бѣжанците към края на 1928 г. от 852.101 декара, от които 362.933 декара са раздадени през 1928 г. Ако прибавим към така раздадените още 500.378 декара, които са реализирани за същото време от ликвидационното бюро, ще имаме за 1928 г. реализиран 863.311 декара поземелен фонд. Или, като прибавим към тази цифра реализирания поземелен фонд от 1.448.831 декара през 1927 г., ще имаме окончателно реализиран, оформен фонд от 2.307.142 декара към края на 1928 г., който, според чл. 2 от закона за т. з. с., е държавен фонд, определен за раздаване между подлежащите на оземляване бѣжanci, мѣстни жители, обществени организации и за свои културни нужди.

Следните цифри ни дават резултата от наемите на фондовите земи, от които е получено: до края на 1923 г. — 7.500.000 л., до края на 1924 г. — 15.000.000 л., до края на 1925 г. — 16.500.000 л., до края на 1926 г. — 28.000.000 л. и до 1 декември 1927 г. — 31.000.000 л., общо 98.000.000 л.

Ако се пресметне наемът на декара по 100 л., излиза, че през 1923 г. са били отдадени само 75.000 декара, през 1924 г. — 150.000 декара, през 1925 г. — 165.000 декара, през 1926 г. — 280.000 декара, през 1927 г. — 310.000 декара.

Максималният размер за оземляване на един правоимащ е 50 декара земя, като при случай, че фондовата земя не стигне за оземляването на всички признати за оземляване, тогава се прилага § 30 от наредбата, като се раздава от фондовата земя докато стигне, като се започне най-напред с оземляването на инвалидите, сираците и вдовците от войната; след това следват безземелните, малоземелните селяни и земеделски работници, които имат отличие за показана храброст въ войната, както и пострадалите през войните семейства; после идват учителите, специалистите и пр.

Според сведенията на Дирекцията за т. п. с., подлежащите на оземляване въ страната, без бѣжанците, се разпределят на 4.487 земеделски работници, 17.125 безземелни, 57.471 малоземелни, 434 специалисти по земледелието, или всичко 79.527 души. Малоземелните от тях са притежавали срѣдно по 18-48 декара всеки един, или общо 1.062.161 декара.

По условията за отпускане на бѣжанския заем, отделили са 1.320.000 декара фондова земя. За оземляването на безземелните при срѣден тип дребно жизнеспособно стопанство от 30 декара, ще са необходими за 33.214 семейства по 30 декара, равно 996.420 декара фондова земя. Малоземелните сѫ до 10 декара, според Дирекцията на т. з. с. са 45.627 семейства; сѫ до 20 декара — 65.997 семейства; сѫ до 30 декара — 61.955 семейства. При срѣден тип земеделски стопанства до 30 декара, първите се дооземляват сѫ по 20, вторите сѫ по 10, а последните сѫ по 5 декара, или за първите ще са необходими 902.540, за вторите — 659.970 и за последните 309.775 декара фондова земя, или за трите категории 1.873.285 декара. За оземляване на безземелните са необходими 996.420 декара, на бѣжанците — 1.320.000 декара, или общо за оземляване на малоземелни, безземелни и бѣжanci, ако се приложи срѣдният тип, 30 декара за стопанство, са необходими 4.189.705 декара. Но ако типът се увеличи на 50 декара, както предвижда чл. 13 от закона за т. з. с., тогава общо за малоземелните и безземелните ще са необходими 6.603.790 декара и за бѣжанците — 1.320.000 декара, или общо 7.923.790 декара фондова земя за оземляване, без да става дума за увеличение броя на правоимащите за оземляване, който въ сѣщност е по-голям, отколкото е показан.

Знайно е, че за такова оземляване липсва земя, и затова, за да може да се гарантират поетите международни задължения при сключване на бѣжанския заем, факторите по оземляването бѫха принудени да правят

другите оземлявания въ по-малки размъри, като достигнаха до 15 декара, вмъсто 50 декара, на семейство, а съ това естествено се компрометираше изобщо реформата за оземляването.

А споредъ оперативния планъ на ликвидационното бюро на т. з. с., за 1929/1930 г. е било предвидено да се раздаватъ на правонамъщитъ около 1.180.000 декара, отъ които 492.000 декара сж вече причислени къмъ фонда, като се разчита останалитъ да се реализиратъ предимно чрезъ презакръгляване на меритъ и приложението на чл. 20 отъ закона за горитъ, отъ което мжчно ще бжде възможно да се получи необходимата площъ.

Всичко изложено дотукъ доказва, че аграрната реформа не е могла да добие приложение въ държавенъ мащабъ, което се потвърждава отъ факта, че до края на 1928 г. е било извършено оземляването на мѣстнитъ правонамъщи само въ 30 околии и 819 населени мѣста, когато страната има 93 града, 4.276 села и 1.392 махали и колиби. А бжжанцитъ сж настанени и оземлени въ 752 населени пункта, прѣснати въ 43 околии.

Забеляваше се единъ антагонизмъ между службата на Дирекцията на бжжанцитъ и тази на Дирекцията на трудовитъ земеделѣски стопанства, като първитъ обвиняваха другитъ въ това, че не имъ предаваха навреме достатъчно земя за оземляване на бжжанцитъ.

Причината за това трѣбва да се търси въ туй, че показанитъ обекти на поземелния фондъ се оказваха недостатъчни, даже частъ отъ отпуснатата частна собственост бѣше въ последствие възвръната, а земитъ на Българската народна банка и на Българската земеделѣска банка не се отчуждиха, понеже банцитъ въстанаха противъ това. Сжщо пресушаването на блатата не бѣше привършено, мжчно ставаше отчуждаване отъ общински мери, както съ голѣма бавностъ въврѣше и изключването на държавнитъ и общински гори отъ горския обектъ на държавата, а всичко това, естествено, спѣваше поглъщането на поземелния фондъ съ земя.

Съ оземляването въ страната изникнаха около 35.000 бжжански и 80.000 мѣстни селски стопанства, освенъ това десетки хиляди декари блатисти земи се обрѣнаха отъ разни огнища въ плодородни полета, като надъ 1.500.000 декара мери, пасища и горски поляни се разработваха и се получиха двойно по-голѣми реколта отъ тѣхъ. Съ предприетото оземляване се даде възможностъ да се приведатъ въ известностъ общинскитъ и държавни земи.

Поземелниятъ фондъ може да бжде увеличенъ, като се изпълнятъ следнитъ нѣща:

1. Да се продължи презакръгляването на меритъ.
2. Да се ускори приложението на чл. 20 отъ закона за горитъ.
3. Да се продължи отводняването на блатиститъ мѣста.
4. Къмъ поземелния фондъ да се причислятъ прѣснатитъ и паракенднитъ земи.

На поземелния фондъ може да се помогне, като:

1. Само на малоимотнитъ и безимотнитъ се даватъ подъ наемъ земитъ на училищнитъ фондове, възлизати на около 2 милиона 400 хиляди декара, и скотовъднитъ фондове — възлизати на около 350 хиляди декари земя — и то за срокъ отъ 20—30 години, за да може да се стопанисватъ по-спокойно и рационално; още повече, че училищнитъ фондове сж отдѣлени за вѣчно ползване.
2. Всички раздадени земи да се причислятъ къмъ поземелния фондъ и да се издадатъ актове на оземленитъ.
3. На оземленитъ да се гарантира необходимиятъ кредитъ за обзавеждане, инвентаръ и пр., като, обаче, се внимава да не се обременяватъ съ непоносими задължения.
4. Нужно е сжщо да се предприеме комасация на земитъ. Това, обаче, не можемъ да направимъ, защото преди всичко ние нѣмаме обща триангулация — нѣмаме кадастъръ, безъ който една правилна комасация е немислима. Още повече, че едно такова предприятие изисква освенъ милиардни срѣдства, но и добра подготовка и последователностъ.

Въ законопроекта за комасацията, г. г. народни представители, който е билъ изпратенъ на Министерството на земледѣлието и държавнитъ имоти още въ 1928 г., се предвижда следнитъ източници за реализирането ѝ:

- а) да се предвижда въ ежегодния бюджетъ най-малко по 5 л. на декаръ;
- б) приходитъ отъ данѣцитъ на земитъ, докато трае комасацията имъ;
- в) отъ постъпленията на взетитъ по-ценни имоти;
- г) отъ приходитъ на земитъ, които оставатъ за владение на общината следъ комасирането;

д) отъ глобитъ, които се налагатъ къмъ неизпълнителитъ на закона за комасацията.

5. Да се отгъни чл. 241 отъ закона за наследствата, като се забрани подѣлбата между сънаследницитъ и на официалната продажба на поземелнитъ имоти, които иматъ нива по-малка отъ 50 декара, ливада по-малка отъ 10 декара и пр., както да не подлежатъ на подѣлба и поземелни владения, които следъ дѣленieto биха останали, напр., за нивитъ по-малко отъ 10 декари, за ливадитъ — 2 декари и пр. По този начинъ, обаче, ще се явятъ съ хиляди безземелни наследници, които, вмъсто земя, ще получатъ известно парично обезщетение, и то не веднага, защото нашиятъ селски наследодателъ е беденъ. У насъ почти всички градски поминѣщи сж дошли до пресищане и погледътъ ни трѣбва да бжде обърнатъ къмъ създаване на оживление въ производствения процесъ на земледѣлието, като се разчита, вмъсто на едно разширение на работната площъ, на една трансформация на земледѣлското ни производство.

Каквито и мърки да се взематъ за увеличаването на поземелния фондъ, пакъ нѣма да бждатъ достатъчни, защото, ако другитъ условия сж налице, не трѣбва да се забравя, че народътъ ни годишно се увеличава съ около 115 хиляди души, а съ това се увеличава и процентътъ на нуждаещитъ се отъ земя. Затова се явява и така наречената фуражна проблема у насъ, която е тѣсно свързана съ наторяването на нашата почва, като при тази оскъдица на земя се налага да се взематъ всички мърки, за да се увеличи производството ни върху единица площъ. И ако, г. г. народни представители, само успѣемъ на 24 милиона декара засѣта площъ презъ 1927 г. съ зърнени храни да увеличимъ производството само съ 10 кгр. на декаръ, то това ще бжде все едно да сме спечелили една работна площъ отъ 2 милиона 400 хиляди декара, толкова, колкото поземелниятъ фондъ фактически е реализиранъ къмъ край на 1927 г.

Съ голѣмо внимание трѣбва да се прокара специализирането на земледѣлскитъ култури у насъ, защото и тукъ може да се явятъ несъобразности, като, напр., презъ 1923 г. високитъ цени у насъ на тютюнѣтъ предизвикаха специализиране на множество селски стопанства въ тютюневата култура. Засѣтитъ съ тютюнъ площи, обаче, презъ 1927 и 1928 г. силно спаднаха особено за по-долнокачественитъ тютюни въ сравнение съ ценитъ отъ 1923—1925 г. Сжщо тѣй ценитъ на рапицата както и тѣзи на нѣкои зеленчуци силно спаднаха, като напримѣръ кромидътъ, за който презъ 1928 г. производителътъ получаваше по 5 л. на килограмъ, а презъ 1929 г. цената му спадна на 0-20 л., когато производствениятъ му разносжи сж между 1-50 до 2 л.

Всичко това показва, че освенъ необходимитъ знания и опитъ, при специализацията трѣбва да се усигурятъ преди всичко надеждни пазари, за бързото пласиране, особено на бързо развалящитъ се земледѣлски продукти, каквито сж скотовъднитъ, градинарскитъ, овощарскитъ и др. А това най-добре ще може да стане чрезъ създаване на организации за общи продажби, каквито сж селскитъ кооперации и тѣхнитъ съюзи.

А за всички работи съ които трѣбва да се справя нашето стопанство, ще трѣбва да се има предъ видъ съставянето на единъ планъ, за който всѣки говори и пише, а никой още не е излѣзълъ съ нѣщо официално и конкретно.

И така, г. г. народни представители, съ аграрната реформа, която се предприе съ закона за т. п. с. и която посетна главно на частната собственост на земитъ, ние виждаме, че впоследствие, съ измѣнението на този законъ въ законъ за т. з. с., частнитъ отчуждения се върнаха на собственитъ имъ, като най-надеждниятъ обектъ на реформитъ останаха общественитъ земи особено тѣзи на общинитъ. По този начинъ поземелниятъ фондъ въ България не можа да се реализира въ необходимитъ размъри; а освенъ това неговитъ придобивки не могатъ за дълго време да бждатъ запазени, защото съ постоянното увеличаване на населението настава едно ново раздробяване на земята, безъ да има възможностъ да се взематъ отъ другаде земи за ново оземляване. Следователно, най-главниятъ изходъ ще бжде, като се работи за създаване на едно повишено производство върху единица площъ и засилване на по-интензивнитъ култури, като се използватъ и придобивкитъ на науката, техниката и практическия опитъ, въ които ще се поглѣне повече работна ржка, която ще се увеличава още повече, заедно съ увеличаването на народонаселението ни. Освенъ това въ интереса на земледѣлието ни сж необходими и редъ промѣни въ нашата досегашна кредитна тарифа и митническа политика.

Кой, обаче, може да каже, че познава селото — но не партизанско познаване, а стопански, икономически? Всички

мислимъ, че знаеши неговите нужди, но, за съжаление, действителността е друга. Какво дава днешният учител на селото, какво даваме и ние за него? За жалост, често то не получава и най-малкото, защото лесно се отчуждаваме от него и когато го изпуснемъ, тогава бива късно, за да му помогнемъ.

Г. г. народни представители! Тръбва да си припомним големата буря въ нашата общественост, която се предизвика презъ 1921 г., когато за първи път се сложи от тогавашното земеделско правителство въпросът за поземелната реформа у насъ.

Както въ Парламента, така и навън се явиха на сцената два миогледа — за и против реформата, като единият се базираше на естествената необходимост на нуждаещото се от земя маломитно и безмитно население, а другият — на основния ни законъ. Появиха се остри борби между политиките, както и от страна на редица стопански организации, които искаха, въз основа на законите на страната ни, да запазят своята дотогавашна поземелна собственост, като за същата цел презъ 1921 г. се създаде и народният съюз за защита на поземелната собственост въ България, чийто председател бѣше г. Димитър Хр. Върбановъ, а секретаръ Петко Нинковъ от с. Ореховица. Плевенско, сегашният окръжен организатор на Земеделския съюз — „Врабча“.

Задачата на този съюз бѣше да се организират всички собственици въ страната, които бѣха засегнати от закона за т. п. собственост отъ 1921 г. и закона за увеличаване държавните земи отъ 16 августъ 1920 г. Този съюз бѣше една бойна организация, която въ окръжното си отъ 5 януарий 1922 г. предписваше до своите членове, че „въпреки големите прѣчки, които правителството от конгреса насамъ създава, нито за минута тя не е прекъсвала своята дейност, а напротивъ съ още по-голяма енергия и упоритост е работила за осъществяване задачите си“.

На 20 декемврий 1921 г. пъкъ дружеството на собствениците отъ Бургаския окръгъ въ управителния съветъ на името влизаше и д-ръ Владимиръ Бурилковъ, издаде единъ мемораръ въ защита на собствеността, базирайки се както на чл. 67 отъ конституцията, споредъ който правата на собственост сѫ неприкосновени, така и на чл. 68, който гласи: „Принудително отстъпване на имотъ може да стане само заради държавна и обществена полза и то съ изплатлива и предварителна заплата“.

Този мемораръ счита между другото, че и предлаганата отъ насъ комбинация, съ която се иска да бѣде прикрита действителната експроприация на земята, като въ заключението се иска да бѣде и преустановено приложението на горните закони и се подложки проблемата за стопанското обновление на страната на едно по-обстойно и по-трезво проучване и обсъждане.

Въ свръзка съ сѣщия въпрос се напечатаха и редица брошури: отъ г. Цоню Бръшляновъ върху „Трудовата поземелна собственост въ България“; отъ г. Н. Владоу за „Аграрната реформа въ България“, въ която особено се изтъкваха маса примѣри отъ действителни случаи на нарушения и безправия, извършени поради беззакония при прилагане на закона за т. п. с., който имаше разтегливи постановления, които се използваха за партизански и лични цели.

Това накарва да се прибѣгне впоследствие къмъ измѣненieto на закона за т. п. с., като се създаде законъ за т. з. с., съ което се смѣташе да се попраят нѣкои допустимати по-рано грѣшки, обаче това не можѣ напълно да се постигне.

Г. г. народни представители! Всички тѣзи нѣща, естествено е, сѫ въ състояние да изложатъ и най-идеално замислената аграрна реформа и затова сега се иска на ново измѣнение закона за т. з. с.

Още презъ м. октомврий 1931 г. министърът на земеделието назначи комисия, която да проучи постановленията на законите за т. п. с. и т. з. с., съ целъ да се изпълнят известни инициативи за въ бѣдеще и то за по-правилно оползотворяване на обществените поземелни фондове. Това се е искало, защото още тогава въ страната е имало около 40.000 безземелни и надъ 160.000 малоземелни вѣнчила, като се считатъ такива, които сѫ били съ по-малко отъ 30 декара; а ако се смѣтнатъ тѣзи, които притежаватъ подъ 50 декара, то броятъ на малоземелните се увеличава съ 80.000. Прибавени къмъ тѣхъ още 34.000 бѣжанци — то значи е имало 40.000 безземелни, плусъ 240.000 малоземелни и 34.000 бѣжанци, а общо около 300 хиляди вѣнчила, на които трѣбва да се даде земя — или надъ 1 милионъ необезпечени гѣрла и 450.000 чифта недостатъчно използвани рѣце. Тѣзи чи-

сла отъ тогава още сѫ се увеличили, като се има предъ видъ, че ежегодниятъ прирастъ на нашето население е около 115.000 души, а ежегодниятъ брой на новите вѣнчила е сѣдно 25.000. Къмъ всичко това, ако се прибавятъ и раздробяванията, получени вследствие на ликвидирани наследства, отъ продажби на парчета земя на задлъжнѣли земледѣлци и други, то ще имаме още по-големо раздробяване, обезземляване и увеличаване на работната рѣчна сила въ земеделието ни, която споредъ проф. Долински, по данните отъ 1926 г., въ стопанства отъ 19 декара се падатъ на едно лице само 3-97 декара, а въ стопанства съ размѣри отъ 20 до 99 декара се падатъ на лице 13-06 декара работна земя. Въ стопанства до 19 декара за цѣла една година на единъ мъжъ се падатъ 44-1 работни дни, а на една жена 20-4 дни; въ стопанства отъ 20 до 29 декара на единъ мъжъ — 125-1, а на една жена — 49-3 работни дни. Тѣзи данни, които се отнасятъ до 624.000 стопанства, отъ всички 734.000 стопанства, показватъ за едно пресичане отъ работни рѣце въ нашето земедѣлие. Сѣщиятъ професоръ препорѣчва като противодействие на това една ориентировка къмъ трудово-интензивни култури, което, обаче, предполага една по-друга ориентировка и на самата поземелна собственост.

Всички тѣзи причини налагатъ да се прибѣгне къмъ възможното разширение на работната площ и коренното измѣнение на арендните отношения въ полза на безмитните задачи, съ които трѣбва да се справи както законътъ за т. з. с., така и този за бѣжанците.

Земя за поземелния фондъ може да се набави още, като се смѣтне, че въ края на 1931 г. е имало свободни фондови земи около 700 хиляди декара; къмъ тѣхъ като се прибавятъ около 800 хиляди декара, които ще върне Дирекцията на бѣжанците, както и около 500 хиляди декара отъ ехрата частна собственост и въобще отъ негрѣко стопанствените частни земи, сѣщо около 1 милионъ декара отъ приложението на чл. чл. 20—33 отъ закона за горите и отъ разграницаването на мерите още около 400 хиляди декара, ще се получи общо около 3 милиона фондови земя, раздѣлена на 150.000 семейства по 20 декара.

При такива дребни стопанства работната рѣка нѣма да може да намѣри пълно приложение, затова размѣрътъ на обработваемата отъ безмитни и маломитни земя ще трѣбва да се увеличи, като се взематъ сѣщо за арендуване земи и отъ училищните и скотовъдни фондове, както и отъ частните негрѣко стопанисвани земи, отъ фуражните полета, отъ разработените части, отъ закрѣглени мери и пр.

Нѣкон препорѣчватъ сѣщо кооперативното обработване на земята, като оземлените бѣдатъ снабдени само съ актове за дадената имъ земя, на което пъкъ други се противопоставятъ, поради получените досега сравнително лоши резултати отъ производителните кооперации. Едно такова стопанисване би могло да се приеме като опитъ за избѣгване парцелирането на едрите комплекти обществени земи при оземляването, за да се предпазятъ по този начинъ отъ положението на стопанства съ съмнителна жизнеспособностъ.

Г. г. народни представители! Първиятъ въпросъ, който ни се поставя, е: какво ново въ сѣщностъ се иска сега съ предлаганото измѣнение на закона за трудовите земедѣлски стопанства? А вториятъ въпросъ е: защо предложените измѣнения се искатъ отъ правителството на Народния блокъ едва сега, следъ 2 години; защо г. министърътъ на земеделието внася така късно този законопроектъ, когато се знае, че нашето земедѣлско стопанство изнемогва, а безземелните и малоземелните очакватъ съ нетѣрпение да бѣдатъ оземлени по-скоро и главно по единъ законенъ и сигуренъ начинъ, защото това, което е станало досега — безъ да се спирамъ на реформата отъ 1923 г. — трѣбва да признаемъ, е било повечето за партизанстване, отколкото за задоволяване нуждите на така много нуждаещите се земедѣлци?

На втория въпросъ, защо е закъснѣлъ толкова много този законопроектъ, мисля, че ще отговори г. министърътъ, и азъ го моля да отговори, а на първия въпросъ, какво ново се иска съ този законопроектъ, получаваме отговоръ въ чл. 1 отъ закона за трудовите земедѣлски стопанства, който гласи така: „Законътъ за трудовите земедѣлски стопанства има за целъ да снабди съ земя земедѣлските работници, безземелните и малоземелни стопани, бедните преселници и бѣжанци-земедѣлци, като се има предъ видъ да се създадатъ жизнеспособни дребни земедѣлски стопанства, които да осигурятъ издрѣжката на едно селско домакинство“. Чл. 2 се измѣня, като се означава какъ се образува поземелниятъ фондъ.

За отбелязване е също, че след като законът за трудовата поземелна собственост беше изменен в закон за трудовите земеделски стопанства, последваха редица други изменения на последния: от 20 май 1927 г., от 11 февруарий 1930 г. — на 15 март 1930 г. се измени правилникът в връзка с горните две изменения на закона — и от 3 май 1931 г., когато се създаде законът за допълнение на закона за трудовите земеделски стопанства. Така че предлаганото сега изменение е вече четвърто по ред. Какво ще се постигне с това изменение, остава да видим, след като се изкажат господата, които ще говорят впоследствие по законопроекта, и след като се занимае с него, комисията. Аз съмтам, че има положения в законопроекта, които трябва да бъдат разгледани обстойно в комисията и след това да се предложат за гласуване в Народното събрание.

Мене, обаче, ми правят впечатление констатациите, които са направени в мотивите към законопроекта. Там е казано, че работата по закона за трудовите земеделски стопанства е спрела по силата на последното му изменение; и че поради спиране изпълнението на закона, започнало е разграбването на фонда, от частни лица, или пък че е станало незаконното му причисляване към скотовъдните, училищни и други фондове; че една част от раздадените земи са останали неоформени, а другата още не е раздана; признава се, че положението на реформата е хаотично; иска се, щото всички свободни и годни за работа земи да бъдат причислени към поземелния фонд, и да се гарантира ефикасното им владение от поземелния фонд, докато бъдат земите раздани; и най-после, иска се ревизия на цените на отчуждените земи, понеже била спаднала цената на храните.

Заключението от тия мотиви е: да се направи изменение на закона за трудовите земеделски стопанства, за да може бързо да се ликвидира с поземелния въпрос, като се образува поземелен фонд и се раздаде земята предимно на малоземелни и обезземелни, които поради това, че са стопани обезземелени, са най-пригодни да създадат жизнеспособни земеделски стопанства. За мене е малко неясно, как може един малоземелен или безземелен стопанин да бъде добре обезземелен стопанин. Аз разбирам стопански обезземелен — когато това ще бъде мотив за даване земя — да бъде обезземелен с свой земеделски инвентар. Много естествено е, обаче, че щом стопанинът не е притежавал земя, не може и да бъде добре стопански обезземелен. Явно е, че има грешка в самата мотивировка.

В мотивите се признава, че трябва да се регулират работите по комасирането земи в България до създаването на специално законоположение за това, а в законопроекта се третира въпросът за комасацията в почти половината от членовете му — от чл. 27 до чл. 40. Трябва, значи, да се предположи, че и тук е направено опущение. Защото, щом в мотивите е казано, че комасацията на земи е въпрос на отделен законопроект, а в законопроекта се застъпват редица въпроси по комасирането, които могат да бъдат изчерпани в отделен законопроект, би било добре, според мене, да се отдели цялата материя по комасацията и да се уреди с отделен законопроект.

Времето доста напредна, и аз не бих искал да злоупотребявам повече с търпението на почитаеми г. г. народни представители. Има въпроси, върху които е належащо да се спрем, и съмтам, че ще се спрат не само депутатите от Народния блок, но и тия от опозицията, защото поне по този въпрос, който е общ за нашето народно стопанство, за нашите обезземелни и маломотни селяни и земеделци не би трябвало да се партизанства, а да се направи най-доброто, най-ползното, най-разумното; най-важното, да се оставят веднъж завинаги тия хора спокойно да работят земята, която им се дава, да не се партизанства по този въпрос веднъж от едни до 1923 г., друг път от други от 1923 до 1931 г.

Та, казвам, по тия въпроси ще можем да се спрем в комисията, но считам за неизлишно да се спра и тук на въпроса, който е засегнат в чл. 20 от законопроекта — за общинските комисии за поземелната собственост. Една голяма грешка е, да не кажа опущение, ако се съмта, че би могло да се дойде до едно справедливо разпределяне на земята, като се приеме тоя текст, който е поставен в

законопроекта, а именно тия комисии да бъдат назначавани от централната власт, защото днес Х може да бъде министър на земеделието, утре може да бъде У, и не би трябвало да има подозрението, че властта ще назначава в тия комисии хора, които са близки на тази или онази партия. Би трябвало, следователно, тук да се спрем малко повече. Моето мнение е, че лицата, които ще влизат в тези комисии, трябва да бъдат, най-малко, лица изборни или пък лица, изходящи от общинския съвет. В моите рече се намира законопроектът на г. Гичев, като министър на земеделието, за изменение и допълнение на закона за трудовите земеделски стопанства. В този законопроект е казано същото това. Не зная защо в настоящия законопроект то е изменено. Съмтам, че редакцията, както е в Гичевия законопроект, е по-правилна и би могла и сега да бъде възприета. Там е казано: „Общинските комисии за поземелната собственост се състоят: от трима общински съветници, избрани от общинския съвет. Когато няма общински съвет, общинската комисия за поземелната собственост се замества от назначената тричленна комисия.

„Ако общинският съвет не избере общинска комисия, то такава се назначава направо от министъра на земеделието и държавните имоти“.

Г. г. народни представители! Въпросът за измененията, които се искат да се направят в закона за трудовите земеделски стопанства, е голъм въпрос, и няма защо аз да ви говоря върху него, понеже всички вие имате пълното съзнание, че той трябва час по-скоро да бъде разрешен, като му се постави една права диагноза. Не се съмнявам, че, след като станат дебати по законопроекта, г. министърът на земеделието ще даде своите обяснения и всички вие ще можем да бъдем обединени върху тази реформа, която още в далечните времена е била засегната в другите държави, а в нашата е засегната малко по-късно. Тази реформа — това е крайгълният камък, тъй да се каже, на нашето земеделие, защото оттук нататък ще настане спокойствие у земеделските стопани, правителствата веднъж завинаги ще престанат да си играят, да партизанствуват с този въпрос, и няма да бъдем в бъдеще обругавани, че не сме искали да дадем на земеделците това, което му принадлежи, защото той е, който трябва да има земята, той е, който трябва да има това благо, което в старите времена е принадлежало само на народите и на Бога, както се казва.

Аз ви моля да се съгласите този въпрос да бъде обсъден от цялия Парламент не партийно, така че в заключение да не се обвиняваме един друг, че сме извършили партизанство, но да излезем предъ народа с законоположения, които ще го задоволят напълно. (Ръкоплъскания от мнозинството)

Председателстващ Н. Захариев: Има думата г. министърът на земеделието и държавните имоти.

Министър К. Муравиев: Ще моля днешното заседание да бъде вдигнато, като за следващото заседание, което да се състои в вторник, предлагам следния дневен ред:

Първо четене законопроектите:

1. За изменение и допълнение закона за трудовите земеделски стопанства — продължение разискванията;
 2. За изменение на закона за разширение на желъзната мрежа и на пристанищата;
 3. За одобрение конвенциите, приети от международните морски конференции през 1929 и 1930 г. в Лондон;
- Второ четене законопроектите:
4. За изменение и допълнение на закона за устройството на съдилищата;
 5. За кариерите;
 6. За уреждане наемните отношения;
 7. Доклад на прошетарната комисия.
- Първо четене предложението за изменение и допълнение нъкои членове от правилника за вътрешния ред на Народното събрание.

Председателстващ Н. Захариев: Които приемат прочетен дневен ред за заседанието в вторник, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигам заседанието.

(Вдигнато в 19 ч. 35 м.)

Подпредседател: **Н. ЗАХАРИЕВ**

Секретар: **Т. ХР. МЕЧКАРСКИ**

Зам.-началник на Стенографското отделение: **Д. ДУКОВ**